

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь (магістр)

на тему:

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОМУ ЦЕНТРІ

Виконала: студентка II курсу, 262 групи
заочної форми навчання
спеціальності 231 Соціальна робота
Освітня програма «Соціальна робота»
Михайлова Л. І.

Керівник: доктор філософії, доцент
Моргай Л. А.

Рецензент:
канд. пед. наук, доцент
Балдинюк О. Д.

Умань – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК СФЕРА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	9
1.1. Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи.....	9
1.2. Діяльність Інклюзивно-ресурсних центрів на етапі реформування освітньої системи України.....	19
1.3. Особливості управлінської діяльності в закладах інклюзивної освіти.....	29
РОЗДІЛ II. ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОМУ ЦЕНТРІ	38
2.1. Сутність і специфіка соціальної роботи як професійної діяльності.....	38
2.2. Структура підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.....	45
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження на базі Інклюзивно-ресурсного центру Тальнівської міської ради.....	58
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

В сучасному світі інклюзія стала актуальною проблемою у всіх сферах суспільства, включаючи освіту та соціальну діяльність. Інклюзивна освіта відкриває перед суспільством нові можливості для розвитку особистості кожного із нас, незалежно від його особливих освітніх потреб. Однак для успішного функціонування інклюзивної системи потрібні спеціалісти, які мають розуміти особливості та виклики, що виникають при роботі з різними групами населення [19].

У процесах реформування освіти, інклюзія стає дуже важливою, як засіб забезпечення рівних можливостей доступу до освітніх послуг для всіх громадян. Початок впровадження інклюзивної освіти у 1990-х роках призвів до розширення її застосування на всіх рівнях освітньої системи. Це також стимулювало наукове дослідження для пошуку ефективних шляхів залучення осіб з особливими освітніми потребами до освітнього та соціального середовища. Педагоги змушені переглянути свою діяльність і методику роботи у даних закладах.

Соціальні працівники відіграють ключову роль у створенні інклюзивно-ресурсних центрів, які надають підтримку та послуги особам з особливими потребами. Їх професійна діяльність є важливою для забезпечення рівних можливостей та соціальної інтеграції цієї вразливої категорії населення. Вивчення особливостей професійної діяльності соціальних працівників у контексті інклюзивно-ресурсних центрів є важливим завданням, оскільки воно спрямоване на покращення якості наданих послуг та оптимізацію діяльності цих центрів [19].

Соціальна робота – це унікальний вид професійної діяльності, що полягає в наданні соціальної допомоги особистості, родині, групі чи спільноті осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації шляхом забезпечення матеріального, соціального, культурного рівня життя та підвищення добробуту народу загалом; посиленні та відновленні здатності клієнтів до

соціального функціонування в широкому діапазоні різноманітних сфер соціального життя, активізації людиною власних зусиль, розвиток її особистісних ресурсів.

Соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, який має відповідну кваліфікацію в галузі соціальної роботи та надає соціальні послуги.

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це спеціалізована установа або організація, яка надає підтримку, ресурси і послуги для людей з різними видами обмежень і потребами [18].

Головною метою ІРЦ є створення умов для повноцінного інтегрування та участі цільових груп (наприклад, діти з особливими потребами, люди з інвалідністю) у суспільстві, навчання, розвиток та забезпечення доступу до різних видів послуг, включаючи освіту, медичний супровід, психологічну підтримку, професійну орієнтацію та інші ресурси, необхідні для їхнього саморозвитку і самореалізації. ІРЦ сприяє створенню більш інклюзивного суспільства, де всі його члени можуть брати участь і відчувати себе важливими і визнаними [18].

Соціальні працівники в Інклюзивно-ресурсному центрі відіграють ключову роль у поліпшенні якості життя осіб з особливими потребами і сприяють їхній повноцінній інтеграції в суспільство. Вони потребують високої кваліфікації, емпатії та вміння працювати в різноманітних ситуаціях, щоб забезпечити оптимальну підтримку своїм клієнтам.

Соціальні працівники у Інклюзивно-ресурсному центрі виконують важливу роль у підтримці та розвитку осіб з особливими потребами та їхніх сімей. Ці фахівці мають особливі завдання і відповідальність, які відрізняють їхню професійну діяльність від інших соціальних працівників. Розглянемо деякі особливості професійної діяльності соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі:

1. Розуміння особливих потреб клієнтів. Соціальні працівники в даному аспекті повинні мати глибоке розуміння потреб і проблем осіб з різними

видами і рівнями інвалідності. Вони повинні знати, як забезпечити підтримку та послуги, що відповідають конкретним потребам кожного клієнта.

2. Розвиток інклюзивних програм. Соціальні працівники сприяють створенню та впровадженню інклюзивних програм та заходів, спрямованих на соціальну інтеграцію осіб з особливими потребами. Вони співпрацюють з учасниками освітнього процесу, медичними фахівцями та іншими стейкхолдерами.

3. Робота з сім'ями. Соціальні працівники сприяють розвитку навичок та здатностей сімей у догляді за дітьми з особливими потребами. Вони надають психосоціальну підтримку, консультують родичів та надають інформацію про доступні ресурси та послуги.

4. Координація сервісів. Соціальні працівники відповідають за організацію та координацію послуг та ресурсів для осіб з особливими потребами. Вони допомагають клієнтам отримати доступ до медичної допомоги, освіти, професійної підготовки і інших потрібних ресурсів.

5. Робота з командою. Соціальні працівники часто працюють у співробітництві з іншими фахівцями, такими як психологи, реабілітологи, вчителі та інші. Вони спільно розвивають ідеї інклюзивних стратегій та планів для кожного клієнта.

6. Педагогічна робота. Соціальні працівники можуть проводити навчальні сесії для клієнтів та їхніх сімей, надаючи інформацію про права та можливості, що доступні для осіб з особливими потребами.

7. Створення сприятливого середовища. Соціальні працівники допомагають створити середовище, в якому кожна особа має можливість розвиватися і здійснювати свої потенційні можливості [19].

Дана кваліфікаційна робота присвячена вивченню особливостей професійної діяльності соціальних працівників в Інклюзивно-ресурсних центрах. Дослідження цієї теми важливе з практичної і теоретичної точок зору, оскільки воно сприятиме покращенню роботи цих центрів та розумінню того, як соціальні працівники можуть краще відповідати на виклики інклюзивності

в сучасному суспільстві. У цій роботі будуть розглянуті теоретичні аспекти інклюзії, а також проведено аналіз практичних аспектів роботи соціальних працівників у контексті Інклюзивно-ресурсних центрів. Висновки та рекомендації цієї роботи можуть стати важливим внеском у покращення якості життя осіб з особливими потребами та сприяти подальшому розвитку інклюзивних практик в сучасному суспільстві.

Теоретичний аналіз літературних джерел, чинної законодавчої бази вітчизняної освіти підтверджує, що питання є актуальними для розкриття.

Аналіз наукових досліджень та публікацій показав, що про особливості професійної діяльності соціальних працівників у Інклюзивно-реабілітаційних є достатньо праць, у яких висвітлюється питання даної тематики дослідження. Зокрема, такі науковці як А. Бугайчук, Л. Кашуба, Л. Коврігіна, Н. Софій, О. Ткачук, В. Чайко, М. Буйняк, С. Миронова та інші займалися даною тематикою дослідження. Все це пояснює, що дана проблема є актуальною і знаходиться у центрі досліджень.

Всі дані фактори зумовили вибір теми дослідження – **«Особливості професійної діяльності соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі»**.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз та експериментально перевірити особливості професійної діяльності соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі Тальнівської міської ради.

Об’єкт дослідження – процес професійної діяльності соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі.

Предмет дослідження – особливості професійної діяльності соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі.

Відповідно до теми та мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Висвітлити поняття «інклюзивна освіта», її сутність, завдання та принципи;
2. Розкрити напрями діяльності Інклюзивно-ресурсних центрів в Україні;

3. Описати специфіку роботи соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсних центрах;

4. Експериментально дослідити надання послуг соціальними працівниками на базі Інклюзивно-ресурсного центру Тальнівської міської ради, Черкаської області.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань дослідження використовувалися такі методи:

– *теоретичні*: аналіз психолого-педагогічної літератури та нормативно-правових актів з метою з'ясування сутності, особливостей, критеріїв і показників роботи соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі;

– *емпіричні*: спостереження, бесіди; за допомогою педагогічного експерименту провести та описати роботу соціальних працівників у службах Інклюзивно-ресурсного центру;

– *експериментальні*: з метою виявлення, обґрунтування, перевірки ефективності умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у даних закладах.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Інклюзивно-ресурсного центру Тальнівської міської ради, м. Тальне, Черкаської області.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що фактичний матеріал, основні положення і висновки дослідження можуть бути використані як навчально-методичне забезпечення курсів: «Вступ до спеціальності», «Теорія соціальної роботи», «Соціальна робота з різними соціальними групами», при написанні наукових праць та навчальних посібників із спеціальності 231 Соціальна робота та 232 Соціальне забезпечення.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювались на всеукраїнській конференції – «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (4 жовтень 2022 р., м. Умань); II-й Всеукраїнській студентській науково-практичній онлайн-

конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (2 березня 2023 р.),

Публікації. За результатами дослідження автором опубліковано двоє одноосібних праць у вигляді матеріалів Всеукраїнських конференцій.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (66) та 3 додатків.

Загальний обсяг тексту роботи становить 84 сторінки, з них основного тексту 66 сторінок.

РОЗДІЛ І. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК СФЕРА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи

Сьогодні інклюзивна освіта є не лише однією з фундаментальних засад розвитку освіти, але й філософією розуміння участі людини у житті суспільства.

Поняття інклюзії (англ. inclusion – включення; франц. inclusif – той, хто включає в себе; лат. include – заключаю, включаю) – означає процес активного включення в суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей.

Концепція інклюзії, яка виникла внаслідок розуміння важливості різноманітності та унікальності людей, включає в себе принцип відсутності будь-якої форми дискримінації та віддзеркалює одну з ключових рис демократичного суспільства: всі діти є цінними учасниками суспільства і мають однакове право на освіту, незалежно від їхніх особливостей у психофізичному розвитку [54].

Загалом інклюзія в уявленні багатьох людей асоціюється лише з індивідами, які мають «інвалідність», що визначається як постійні фізичні, психічні, інтелектуальні або сенсорні порушення, які можуть обмежувати їх здатність повноцінно та результативно брати участь в житті суспільства порівняно з іншими людьми [54].

Проте діти, які потребують інклюзивної освіти, можуть і не мати інвалідності, але вони мають ООП (особливі освітні потреби). Згідно з Законом України «Про освіту» дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту».

ЮНЕСКО розглядає дітей з ООП як широке поняття. Зокрема, до дітей з ООП ЮНЕСКО відносить дітей, які мають такі порушення в розвитку:

емоційні і поведінкові, мовлення та спілкування, труднощі в навчанні, затримка/обмеження інтелектуального розвитку, фізичні/нейромоторні, зору, слуху. Цей список доповнюють діти, які виховуються у несприятливому середовищі; діти, що належать до груп етнічних меншин; діти вулиці та діти з ВІЛ-інфекцією/СНІДом. Для роботи з такими дітьми важливо розуміти відмінності між поняттями «виключення», «сегрегація», «інтеграція» й «інклюзивна освіта» [54].

«Виключення» виникає, коли учнів у будь-який спосіб, прямо чи опосередковано, позбавляють доступу до освіти або відмовляють у такому доступі.

«Сегрегація» – це ситуація, у якій діти з ООП отримують освіту у відокремлених закладах (установах), пристосованих до різних або до певного виду порушень дітей, в ізоляції від інших дітей.

«Інтеграція» – це процес влаштування дітей з ООП до існуючих закладів освіти з розумінням того, що діти з ООП зможуть пристосуватися до стандартизованих вимог таких закладів [54].

Інклюзивна освіта стала результатом еволюції підходу до навчання дітей з особливими освітніми потребами, розвиваючись від попередньої концепції інтеграції. Порівняння цих двох концепцій допомагає визначити їхні ключові відмінності. Наприклад, в інтеграційному підході діти з особливими освітніми потребами включаються у загальну освітню систему шляхом перенесення окремих елементів спеціальної освіти. Проте в такому підході лише обмежена група дітей з особливими потребами може повністю інтегруватися в звичайні школи [54].

Основним обмеженням інтеграції стало те, що за таких умов не відбуваються зміни в організації освітнього процесу, тобто у програмах, методиках і стратегіях навчання. Відсутність таких організаційних змін під час інтеграції стала основним бар'єром для реалізації політики і впровадження практик включення дітей з ООП у загальноосвітнє середовище. Переосмислення цього процесу призвело до появи нового терміну –

«інклюзивна освіта». Зокрема, інклюзивна освіта передбачає, що бар'єри і труднощі у навчанні, з якими стикаються учні з ООП у школах, відбуваються через існуючу практику освітнього процесу, а також через негнучкі методи навчання. За умов інклюзивної освіти необхідно не адаптувати учнів до існуючих вимог школи, а реформувати заклади освіти, шукати інші педагогічні підходи до навчання таким чином, щоб враховувати ООП учнів [54].

Вперше термін «інклюзивна освіта» був використаний у Саламанській декларації, прийнятій на Всесвітній конференції у 1994 році за підтримки ЮНЕСКО, згідно з якою інклюзивна освіта ґрунтується на певній системі принципів – базових вимог, виконання яких забезпечить її ефективність, а саме:

- кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності й освітні потреби;
- усі діти мають навчатися разом у будь-яких випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- заклади освіти мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види і темпи навчання;
- заклади освіти повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, стратегії викладання, вживаючи організаційних заходів;
- діти мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм в освітньому процесі;
- інклюзивна освіта – найефективніший засіб, що гарантує солідарність, співучасть, взаємодопомогу, розуміння між дітьми [54].

Однак інклюзивна освіта не ставить за мету зробити всіх однаковими. Інклюзивна освіта в широкому розумінні передбачає створення рівних можливостей для всіх дітей з ООП і забезпечення їх успіху в освітньому процесі та подальшому житті.

Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній діяльності.

Саме тому інклюзивна освіта передбачає розроблення і запровадження широкого спектра освітніх стратегій та освітніх послуг для більш гнучкого реагування на розмаїття ООП учнів [54].

Варто підкреслити, що інклюзивна освіта є альтернативою системі спеціальної освіти, за якою діти навчаються окремо від інших дітей або на індивідуальній формі здобуття освіти.

Розвиток інклюзивної освіти у жодному разі не зменшує значення спеціальної освіти, оскільки інклюзивна освіта є одним із напрямів освіти, варіантом надання освітніх послуг дитині з ООП.

Інклюзивна освіта виконує такі функції – основні напрями, за якими відбувається її реалізація. Функції: правова, соціалізація, виховна, освітня, економічна (Додаток А).

Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини.

За визначенням ЮНЕСКО інклюзивна освіта – це процес звернення і відповіді на різноманітні освітні потреби дітей через забезпечення їхньої участі у навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті [54].

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) розглядає інклюзивну освіту крізь призму концепції «Школа, дружня до дитини», де створюється середовище для якісного й ефективного навчання з відповідними фізичними умовами, політикою і послугами. Згідно з концепцією ЮНІСЕФ «Школа, дружня до дитини»:

- виявляє виключених із групи дітей і долучає їх до освіти;
- визнає освіту правом кожної дитини;

- сприяє дотриманню прав і благополуччя кожної дитини;
- надає обов'язкову безоплатну освіту, доступну для дітей з груп ризику;
- поважає відмінності і забезпечує рівноправність в освіті для всіх дітей;
- відповідає освітнім потребам дитини, а також гендерному, етнічному, релігійному і соціальному розмаїттю [54].

Комітет із прав осіб з інвалідністю ООН визначає інклюзивну освіту як:

- фундаментальне право всіх учнів. Важливо, що це право належить кожному конкретному учню, а не батькам чи опікунам. Відповідальність батьків у цьому випадку підпорядковується праву дитини;

- принцип, який цінує добробут усіх учнів, поважає невід'ємну гідність і самостійність, визнає індивідуальні потреби і здатність бути ефективно включеним у суспільне життя та робити у нього свій внесок;

- спосіб реалізації інших прав людини. Це основний спосіб, за допомогою якого особи з ООП можуть покінчити з бідністю, отримати можливість повноправної участі у житті своїх громад і домогтися захисту від експлуатації. Це також є основним способом для побудови інклюзивного суспільства;

- результат процесу безперервного і проактивного зобов'язання щодо ліквідації бар'єрів, які перешкоджають праву на освіту, разом із відповідними змінами в культурі, політиці та практиці звичайних шкіл з метою прийняття й ефективного включення усіх учнів.

Науковці Великобританії Тоні Бут і Мел Ейнскоу під інклюзивною освітою розуміють стратегію, яку розробляють і реалізують учасники освітнього процесу (діти, батьки, адміністрація та працівники школи) і яка дає змогу подолати бар'єри на шляху здобуття освіти будь-якою дитиною. Для цього вчені розробили механізм самооцінювання «індекс інклюзії», що ґрунтується на трьох ключових аспектах: інклюзивній культурі, інклюзивній політиці та інклюзивній практиці [54].

Розробка інклюзивної культури в освітньому закладі включає в себе створення ціннісної системи, яка сприяє створенню атмосфери

доброзичливості, безпеки та прийняття, спонукаючи учнів до співпраці та взаємодопомоги. Ця культура сприяє виникненню єдиної системи цінностей, яку приймають і поділяють всі учасники освітнього процесу. Процес розвитку школи стає постійним та безперервним.

Створення інклюзивної політики передбачає створення чіткої структури цілей і принципів управління освітнім процесом. Стратегія роботи закладу освіти спрямована на формування інклюзивного освітнього середовища для всіх учнів та закликає заклад включати всіх дітей, що проживають у даній місцевості, та докладати зусиль для мінімізації факторів, що можуть призвести до їхнього виключення. Політика щодо надання підтримки регулює всі заходи, які підсилюють здатність закладу освіти до врахування різних особливостей учнів, виходячи із принципу цінності кожної дитини [54].

Розвиток інклюзивної практики окреслює шляхи того, чому і як навчають і навчаються на основі інклюзивних цінностей та політики, а також як інклюзивні цінності впливають на структурування і зміст освітнього процесу. Освітній процес будується таким чином, що в навчанні від початку враховуються ООП. Передбачається, що діти, допомагаючи одне одному, самі стають ресурсом для навчання. Дорослі співпрацюють між собою і всі разом несуть спільну відповідальність за навчання дітей.

Отже, інклюзивна освіта вимагає радикальних змін від закладів освіти. Вона передбачає істотні зміни в культурі, політиці і практичній діяльності закладів освіти, а також створення інклюзивного освітнього середовища – сукупності умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб і можливостей.

Якщо вести мову щодо інклюзивної школи, то науковців вбачають кате поняття як:

Інклюзивна школа – це заклад загальної середньої освіти, «який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує освітні програми, фізичне середовище, методи і форми навчання; використовує існуючі в громаді ресурси; залучає батьків; співпрацює з

фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних ООП дітей; створює позитивний клімат в освітньому середовищі [54].

Інклюзивна освіта стосується не лише дітей з ООП та їхніх батьків, а й інших учнів. У цьому процесі важливою є роль педагогічних працівників, зокрема, щоб кожна дитина могла вчитися з найбільшою для себе користю. Тому інклюзивна освіта – це системний процес налагодженої взаємодії усіх учасників освітнього процесу, ефективність якого залежить від усвідомлення переваг інклюзивної освіти:

- для дітей з ООП. Можливість навчатися за місцем проживання; можливість соціалізації зі своїми однолітками; особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу з урахуванням сильних сторін і здібностей учня; можливість отримувати додаткові освітні послуги; подальша інтеграція у суспільство, вступ до закладів вищої освіти тощо;

- для решти дітей. Розуміння багатоманітності; діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до ООП, налагоджувати та підтримувати дружні стосунки з дітьми, які відрізняються від них; діти вчаться співробітництву, взаємодопомозі, співчуттю;

- для батьків дітей з ООП. Можливість брати участь в ухваленні рішень щодо навчання своєї дитини; краще розуміння ООП своїх дітей; допомагає сформулювати чітку мету освітнього процесу дитини;

- для батьків інших дітей. Розширити своє розуміння і сприйняття інклюзивної освіти, можливість підтримати інших батьків;

- для педагогічних працівників. В інклюзивному класі педагоги, працюючи із дітьми з ООП, прагнуть до професійного розвитку, оволодівають різноманітними методами навчання і розвитку дітей з ООП; інклюзивна освіта допомагає налагодити співпрацю педагогічних працівників у закладі освіти і застосовувати командний підхід до реалізації освітнього процесу, а також отримувати методичну та консультативну допомогу від фахівців ІРЦ і РЦПЮ;

- для адміністрації закладів освіти. Створення у закладах освіти спеціальних умов: забезпечення безперешкодного доступу до будівель і

приміщень закладів освіти; забезпечення закладів освіти необхідними навчально-методичними посібниками, підручниками, спеціальним обладнанням; забезпечення відповідного штату педагогічних працівників (асистента вчителя, вчителя-дефектолога, практичного психолога та інших); активне залучення батьків до процесу навчання дитини;

- для суспільства. Формування активного члена суспільства, який робить внесок у розбудову держави; розвиток інклюзивної культури у суспільстві: формування почуття толерантності, терпимості, милосердя, взаємоповаги, сприйняття відмінностей інших людей. Пошук теоретичних засад інклюзивної освіти потребує міждисциплінарного підходу, що насамперед пов'язаний з такими науками як філософія, спеціальна педагогіка, спеціальна психологія, соціологія, право й етика [54].

Щодо статистичних даних, то у 2017 році Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами передбачені видатки в обсязі 209458,3 тис. Гривень [58].

Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 № 88.

Протягом 2011-2017 років мережа інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, суттєво зменшилася. Зокрема, кількість дитячих будинків зменшилася на 67 відсотків та шкіл-інтернатів для дітей зазначеної категорії – на 86 відсотків.

Порівняно з 2015/2016 навчальним роком на 5,1 відсотка (з 276 до 262) зменшилася кількість спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів та кількість учнів у них (з 32,6 тис. до 31,7 тис.) [58].

Натомість на 22,4 відсотка збільшилася мережа навчальних закладів для дітей зі складними порушеннями розвитку (навчально-реабілітаційних

центрів) та відповідно учнів у них: 2015/2016 н. р. – 58 закладів (6,4 тис. учнів), 2016/2017 н. р. – 71 (7,9 тис. учнів).

На 7 відсотків (з 5,3 тис. до 5,7 тис.) збільшилася кількість учнів з особливими потребами, для яких навчально-виховний процес організовано в спеціальних класах загальноосвітніх шкіл за місцем проживання дітей [58].

Стійка оптимізація закладів інституційного виховання, насамперед, зумовлена впровадженням інклюзивного навчання та збільшенням кількості дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у спеціальних класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Сучасна державна політика, нормативно-правові зміни сприяють формуванню нової суспільної філософії щодо дітей та дорослих з особливими потребами.

Завдяки створеним умовам щороку зростає кількість дітей з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів. Так, у 2016/2017 навчальному році в інклюзивних класах навчаються 4180 учнів, що на 53,6 відсотка (або на 1460 учнів) більше порівняно з 2015/2016 навчальним роком (2720 учнів) [58].

З метою забезпечення кваліфікованої допомоги в засвоєнні навчального матеріалу учнями з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/2017 навчальному році до штатних розписів уведено 1825 посад асистентів учителя (у 2015/2016 навчальному році – 994 посади).

Надзвичайно проблемним залишається питання непристосованості інфраструктури до особливих потреб осіб з інвалідністю: недоступність або дуже обмежена доступність від загальної кількості навчальних закладів, будівель житлових приміщень, лікувально-профілактичних, реабілітаційних установ, об'єктів соціального призначення [58].

За статистичними даними у 2016/2017 н. р. із загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів 16395 доступні лише до першого поверху – 12652 (77,2 відсотка), доступні до другого поверху 69 закладів (0,4

відсотка), доступні до третього поверху – 22 заклади (0,13 відсотка), до четвертого і наступних поверхів доступними є лише 11 будівель загальноосвітніх навчальних закладів.

Для прикладу: у місті Києві із 463 загальноосвітніх навчальних закладів доступними до першого поверху є лише 155 (33,4 відсотка), у Львівській області з 1339 загальноосвітніх навчальних закладів доступними до першого поверху є лише 577 (43 відсотка) у Тернопільській області із 820 загальноосвітніх навчальних закладів доступними до першого поверху є 439 (53,5 відсотка).

Проведена конструктивна робота щодо доступності навчальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами у Хмельницькій області – 99 відсотків, закладів є доступними до першого поверху, Чернівецькій – 98,5 відсотків, Рівненській області – 97,8 відсотків [58].

Завдяки об'єднанню зусиль місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування вдалось створити сприятливі умови для відкриття і функціонування інклюзивних груп в закладах дошкільної освіти України.

Мережа спеціальних закладів загальної середньої освіти у порівнянні з попереднім роком зменшилась на 20 одиниць і у 2022/2023 н. р. становить 290 закладів (2021/2022 н. р. – 310 закладів) з контингентом 34029 учнів (у 2021/2022 н. р. – 36294 учнів), з них 2270 – діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування:

77 – навчально-реабілітаційних центрів (8255 учнів) для дітей зі складними порушеннями розвитку;

239 спеціальних закладів освіти, які мають пансіони (інтернатні відділення), де навчаються 27635 учнів, з них 2104 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 6090 учні приходять тільки на навчання; 1358 дітей дошкільного віку, з них 34 – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування [58].

Отже, інклюзивна освіта – це неперервний процес, спрямований на створення освітнього середовища, яке базується на принципах толерантного ставлення, поваги до індивідуальних особливостей дитини та відсутності дискримінації.

Інклюзивна освіта має за мету надати можливість отримання освіти кожній дитині, незалежно від її особливих освітніх потреб. Вона дозволяє дітям з особливими освітніми потребами брати участь у загальному освітньому процесі, при цьому адаптується зміст освіти і умови навчання, що в результаті дає їм можливість стати повноправними членами суспільства.

1.2. Діяльність Інклюзивно-ресурсних центрів на етапі реформування освітньої системи України

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це установа, яка створена з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі, у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних закладах, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти.

Подати заявку на відвідування інклюзивно-ресурсного центру та отримати запрошення на консультацію можна онлайн за допомогою порталу «Україна. Інклюзія» <https://ircenter.gov.ua/>. На цьому порталі можна обрати найближчий ІРЦ, зареєструватись і прийти на прийом у призначений час без черг та очікування [21].

Інклюзивно-ресурсні центри:

- проводять комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини;
- надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги;
- забезпечують системний та кваліфікований супровід дитини з особливими освітніми потребами.

Станом на травень 2020 року створено та працює 627 інклюзивно-ресурсних центрів. Інклюзивно-ресурсні центри є у всіх областях України, тож діти з особливими освітніми потребами та їхні батьки можуть отримати відповідні послуги за місцем проживання [21].

До інклюзивно-ресурсних центрів можуть звернутись батьки, які відчувають занепокоєння щодо розвитку дитини віком від 2 до 18 років, незалежно від наявності в дитини інвалідності чи встановленого діагнозу.

Комплексна психолого-педагогічна оцінка та інші послуги ІРЦ можуть надаватись тільки на підставі заяви батьків. Жодна послуга інклюзивно-ресурсного центру не може бути надана у примусовому порядку чи за зверненням третіх осіб (учителів, вихователів тощо).

Інклюзивно-ресурсні центри роблять:

1. Проводять комплексну оцінку з метою визначення особливих освітніх потреб дитини.
2. Розробляють рекомендації щодо освітньої програми для дитини з особливими освітніми потребами.
3. Надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.
4. Педагогічні працівники інклюзивно-ресурсних центрів беруть участь у роботі команд психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у школах і дитсадках.
5. Проводять моніторинг динаміки розвитку дитини не рідше, ніж двічі на рік.
6. Надають консультації та методичну допомогу вчителям і вихователям з питань організації інклюзивного навчання.
7. Консультують батьків або законних представників дітей з особливими освітніми потребами стосовно зарахування до закладів освіти.
8. Надають психологічну допомогу, проводять бесіди з батьками (законними представниками) дітей з особливими освітніми потребами [21].

Як пройти комплексну оцінку розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі?

Подати заявку на відвідування інклюзивно-ресурсного центру та отримати запрошення на консультацію можна онлайн за допомогою порталу «Україна. Інклюзія» <https://ircenter.gov.ua/>. На цьому порталі можна обрати найближчий ІРЦ, зареєструватись і прийти на прийом у призначений час без черг та очікування [21].

Комплексна оцінка проводиться індивідуально за такими напрямками:

1. оцінка фізичного розвитку дитини – визначення рівня її загального розвитку, відповідності віковим нормам, розвитку дрібної моторики, способу пересування тощо;

2. оцінка мовленнєвого розвитку дитини – визначення рівня розвитку та використання вербальної/невербальної мови, наявності мовленнєвого порушення та його структури;

3. оцінка когнітивної сфери дитини – визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів: сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага;

4. оцінка емоційно-вольової сфери дитини – виявлення її здатності до вольового зусилля, схильностей до проявів девіантної поведінки та її причин;

5. оцінка освітньої діяльності дитини – визначення рівня сформованості знань, умінь, навичок відповідно до освітньої програми чи основних критеріїв формування вмінь і навичок дітей дошкільного віку [21].

У разі потреби фахівці інклюзивно-ресурсного центру можуть проводити комплексну оцінку за іншими напрямками, зокрема, визначення рівня соціальної адаптації, взаємовідносин із однолітками, дорослими.

Повторна комплексна оцінка фахівцями інклюзивно-ресурсного центру проводиться у разі:

– переходу дитини з особливими освітніми потребами з дитячого садка до школи;

– переходу дитини зі спеціального закладу освіти до інклюзивної форми навчання;

– рекомендації команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами щодо наявності успіхів або труднощів у засвоєнні дитиною освітньої програми [21].

Психолого-педагогічні послуги – це групові та індивідуальні заняття, направлені на розвиток дитини з особливими освітніми потребами.

Корекційно-розвиткові послуги – це групові та індивідуальні заняття, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості дитини з особливими освітніми потребами, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги спрямовані на:

– соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їхньої самостійності та відповідних компетенцій;

– розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності, становлення особистості [21].

Щодо моделі, то уперше модель інклюзивно-ресурсного центру набула свого розвитку в рамках реалізації українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні» Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України спільно із Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» і Національною асамблеєю інвалідів України протягом 2008-2013 рр. [46].

У Канаді інклюзивно-ресурсні центри сприяють включенню дітей з особливими потребами в суспільство шляхом розвитку:

– потенціалу батьків, педагогів, соціальних працівників та інших фахівців із метою надання їм можливості задовольнити фізичні, емоційні, комунікативні й інші потреби дитини з особливими потребами;

– навичок і вмінь самої дитини з особливими потребами для покращення її фізичного, емоційного, соціального потенціалу і навичок самодопомоги [46].

Загалом, можна виділити дві провідні моделі інклюзивно-ресурсних

центрів у Канаді за географічним чинником. Перша модель передбачає надання низки послуг фахівцями центру за місцем розташування закладу, який відвідує дитина.

У межах другої моделі діти з особливими потребами та їхні батьки, працівники навчальних закладів, інші спеціалісти відвідують інклюзивно-ресурсний центр для отримання необхідної сервісної підтримки. За широкого користування мережею Інтернет у віддалених районах низка послуг здійснюється онлайн [46].

Результатом українсько-канадського проєкту стало надання психолого-педагогічного супроводу, психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами на базі психолого-медико-педагогічних консультацій. 12 липня 2017 р. постановою Кабінету Міністрів України № 545 затверджено «Положення про інклюзивно-ресурсний центр», де визначено порядок утворення та припинення, основні засади діяльності, а також правовий статус інклюзивно-ресурсного центру [46].

На тепер інклюзивно-ресурсний центр визначається як установа, що створюється з метою гарантування права дітей віком від 2 до 18 років з особливими освітніми потребами на отримання дошкільної та загальної середньої освіти. Це також включає навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних закладах, які забезпечують отримання загальної середньої освіти. Основною метою їх діяльності є проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також забезпечення їх системного та кваліфікованого супроводу [46].

Науковець А. Бугайчук стверджує, що інклюзивний ресурсний центр має бути державно-громадським утворенням, в органах правління його представлені всі зацікавлені сторони, зокрема й освітні заклади, батьківська громадськість. На думку науковця, лише тоді інклюзивний ресурсний центр постане компетентним посередником між усіма зацікавленими особами

процесу надання освіти дитині з особливими потребами в оптимальній формі [46].

В основі діяльності інклюзивно-ресурсного центру лежить забезпечення права дитини на освіту. Тому центр впроваджує такі принципи в своїй роботі: повага та урахування індивідуальних особливостей дітей, захист найкращих інтересів дитини, запобігання будь-якій формі дискримінації та порушення прав дитини, забезпечення конфіденційності, доступність освітніх послуг для дітей від раннього віку, співпраця між різними установами [46].

Інший науковець Л. Кашуба узагальнила напрями роботи інклюзивного ресурсного центру:

- створення фонду ресурсних матеріалів: нормативно-правових, програмно-методичних, дидактичних, інформаційно-комунікаційних технологій тощо;

- створення та постійне оновлення електронної бази наявних у регіоні освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами;

- вивчення позитивного досвіду роботи щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні та за кордоном;

- аналіз, відбір, розробка й апробація практико-орієнтованих технологій психолого-педагогічного супроводу дітей, що навчаються за інклюзивною формою;

- залучення соціальних партнерів для ефективного просування впровадження інклюзивної освіти в освітніх закладах області;

- інформування представників батьківської громадськості про існуючі форми надання освіти дітям з особливими освітніми потребами, допомога їм у вивченні нормативно-правової бази із цього питання;

- консультативна допомога (навігація) батькам дітей з особливими освітніми потребами щодо обрання оптимальної форми освіти з урахуванням наявності транспорту, обладнання, асистування тощо;

- координація дій освітніх закладів та установ – партнерів інклюзивно-

ресурсного центру з метою надання повного спектра освітніх послуг кожній дитині з особливими освітніми потребами з урахуванням її індивідуальних особливостей;

– координація дій освітніх закладів і установ – партнерів інклюзивно-ресурсного центру з метою надання кожному педагогічному працівнику, який безпосередньо впроваджує інклюзивну освіту в навчальному закладі, методичної допомоги шляхом поглиблення їхніх знань і компетенцій в області інклюзивної освіти;

– участь у розробці та реалізації програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо питань впровадження інклюзивної освіти;

– обстоювання інтересів дитини з особливими освітніми потребами для отримання нею якісної освіти відповідно до її індивідуального розвитку;

– здійснення просвітницької роботи в суспільстві з метою поширення інформації про розвиток інклюзивної освіти шляхом проведення інформаційних кампаній, друку інформаційних бюлетенів, флаєрів тощо, розміщення відповідної інформації на сайтах департаменту освіти і науки територіальних громад, у засобах масової інформації, організації семінарів, майстер-класів, тренінгів, круглих столів, конференцій із залученням зацікавленої батьківської громадськості [46].

Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дитини з особливими потребами є кінцевим результатом процесу оцінювання, що орієнтує фахівців інклюзивно-ресурсних центрів на визначення оптимального індивідуального освітнього маршруту. Її завданнями є:

– визначення наявності особливих освітніх потреб у дитини;

– встановлення стану розвитку дитини, його сильних та слабких сторін;

– розробка рекомендацій з організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дитині, а також рекомендацій щодо освітньої програми, особливостей організації освітнього середовища, потреби в індивідуальній програмі розвитку;

– розробка рекомендацій з організації освітнього процесу дитини для адміністрації закладу освіти, педагогічних працівників, батьків або законних представників дитини [46].

Аналіз існуючих методик для оцінки психолого-педагогічного розвитку дітей підтверджує цілеспрямованість застосування не окремих методик, які оцінюють певні аспекти психічного розвитку дитини (такі як пам'ять, увага, увага, мислення і т.д.), але використання комплексної системи оцінювання в їхній цілісності. Тому перспективою є створення банку методик для комплексної оцінки різних сфер розвитку дитини від 2 до 18 років, серед яких методики WISC-IV, LEITER-3, CONNERS-3, PEP-3, CASD. Зазначені методики дозволяють знаходити об'єктивні чинники розвитку дитини, які впливають на її успішність у навчанні, зокрема:

- спрямувати освітній процес на максимальну реалізацією дитиною своїх здібностей;
- забезпечувати наступність навчання і виховання в разі зміни різних рівнів закладів освіти;
- будувати стратегію підготовки дитини до вступу до закладів вищої освіти;
- досягати взаєморозуміння між закладами освіти, батьками та дітьми тощо.

Організація надання ефективної підтримки дітям з особливими освітніми потребами на території громади залежить від співпраці між інклюзивно-ресурсними центрами, органами влади, освітніми закладами, медичними та соціальними установами, які забезпечують освітні, медичні та соціальні послуги, а також взаємодії з громадськістю. Взаємовідносини між інклюзивно-ресурсними центрами та іншими установами фіксуються через укладання угод про співпрацю, в рамках яких визначаються предмет, права та обов'язки сторін, а також інші умови договору [46].

Від взаємодії інклюзивно-ресурсного центру та команди психолого-педагогічного супроводу дитини в закладі загальної середньої та дошкільної

освіти залежить ефективність організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг.

Психолого-педагогічний супровід є комплексною системою заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку [46].

Психолого-педагогічні послуги можна описати як комплексний набір заходів, спрямованих на організацію освітнього процесу та розвиток особи з особливими освітніми потребами. Ці заходи розробляються індивідуально відповідно до програми розвитку та надаються спеціалістами з педагогіки, які працюють у навчальних закладах, реабілітаційних установах у сфері охорони здоров'я та соціального захисту, а також експертами інклюзивно-ресурсного центру [46].

Корекційно-розвиткові послуги включають заходи із супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення [46].

У випадку, коли виникають труднощі, команда супроводу звертається до фахівців інклюзивно-ресурсного центру для отримання методичної підтримки. Наприклад, фахівці інклюзивно-ресурсних центрів можуть діяти як наставники, які надають корекційно-розвиткові послуги та беруть участь у програмах підвищення кваліфікації педагогів. Вони також проводять інформаційну та навчальну роботу серед батьків та педагогів щодо нових підходів до навчання та розвитку дітей. Для вчителів важливим є проведення навчальних тренінгів, на яких розглядаються методи для ефективної співпраці між різними педагогами для надання додаткових підтримуючих послуг [46].

Інклюзивно-ресурсний центр має можливість використовувати науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти для надання психолого-педагогічної, корекційно-розвивальної підтримки дітям з особливими освітніми потребами за заране затвердженою програмою або планом. Також центр може

залучати науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти для надання консультацій педагогічному персоналу у дошкільних, загальноосвітніх і професійних (професійно-технічних) навчальних закладах, які надають загальну середню освіту, а також батькам або законним представникам дітей, які навчаються в інклюзивних навчальних закладах. Крім цього, центр може планувати і залучати студентів закладу вищої освіти для проходження практики в інклюзивно-ресурсному центрі за попередньо узгодженим графіком [46].

Заклад вищої освіти може організовувати спільно зі спеціалістами інклюзивно-ресурсного центру круглі столи, тренінги, семінари, конференції з питань організації інклюзивного навчання; впроваджувати курс «Основи інклюзивного навчання» для майбутніх учителів із залученням до викладання лекцій педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру; проводити «Дні відкритих дверей» для дітей і молоді з особливими освітніми потребами, а також відповідну профорієнтаційну роботу із залученням фахівців інклюзивно-ресурсного центру тощо [46].

На важливу роль можна відзначити взаємодію між інклюзивно-ресурсним центром і центром підтримки інклюзивної освіти. Останній, відповідно до своїх завдань, спрямованих на підвищення професійної компетентності педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру і навчальних закладів щодо інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, проводить різноманітні навчальні заходи, такі як тренінги, семінари, вебінари. Також, в рамках своєї компетенції, цей центр може вносити пропозиції щодо вдосконалення законодавства щодо освіти дітей з особливими освітніми потребами до відповідного відділу управління освітою та інших відповідних структурних підрозділів [46].

Важливим досягненням роботи інклюзивно-ресурсних центрів є встановлення міжсекторної співпраці з профільними управліннями, департаментами та громадськими організаціями, які займаються рішенням різноманітних проблем, пов'язаних з дітьми з особливими освітніми потребами. Пропагандистська діяльність також реалізується через співпрацю

з засобами масової інформації, шляхом розповсюдження інформації щодо функціонування конкретних інклюзивно-ресурсних центрів і висвітлення успішних історій освіти та виховання дітей з особливими освітніми потребами [46].

Отже, на етапі реформування освітньої системи України інклюзивно-ресурсні центри відіграють ключову роль у створенні більш інклюзивного та справедливого освітнього середовища. Вони забезпечують необхідну підтримку і ресурси для дітей з різними потребами, допомагають їм отримувати доступ до якісної освіти та розвиватися на рівних з іншими учнями.

Інклюзивні ресурсні центри сприяють створенню позитивного середовища для взаємодії між дітьми різного типу потреб, сприяючи взаєморозумінню, толерантності та дружбі. Працюючи на перетині освіти, медицини, психології та соціальної підтримки, ІРЦ є важливим інструментом для реалізації прав дітей з особливими потребами та забезпечення їхнього повноцінного включення в освітній процес та суспільство загалом.

Подальший розвиток та підтримка інклюзивних ресурсних центрів є важливим завданням для покращення освітньої системи України і формування більш інклюзивного суспільства.

1.3. Особливості управлінської діяльності в закладах інклюзивної освіти

Запровадження ідей Нової української школи, інклюзивного навчально-виховного середовища для забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП) на освіту висуває нові вимоги до фаховості керівників закладів загальної середньої освіти, їх психологічної та методичної готовності до інноваційної діяльності. Адже ефективність роботи закладу залежить не лише від державногромадського управління, а й від розумного внутрішнього менеджменту [57].

Компетентність керівництва, його психологічна готовність до роботи з різноманітними групами у закладі, а також їх супровід, є важливим чинником для успішного впровадження інклюзивної освіти. Це означає, що аспекти управлінської роботи в інклюзивних установах мають бути враховані як у процесі навчання адміністративного персоналу освіти, так і в програмах підвищення кваліфікації існуючих керівників закладів [57].

Відмінність організаційних засад діяльності інклюзивного закладу зумовлює особливі вимоги до управлінської діяльності його керівника та представників адміністрації. Вагомого значення тут набуває необхідність координації дій колективу, які повинні бути спрямовані на надання необхідного обсягу психолого-педагогічних послуг учням з ООП з урахуванням їх психофізичних особливостей, потреб, рівня актуального та зони найближчого розвитку [57].

Сучасні наукові дослідження у сфері освітнього управління та інноваційного менеджменту інклюзивних закладів підтверджують, що успішність сучасного керівника визначається його здатністю до прийняття новачій, делегування повноважень і спрямування зусиль на досягнення організаційно-управлінських цілей (створення системи управління інклюзивним освітнім закладом, підтримка партнерських взаємодій між учасниками освітнього процесу), соціально-економічних цілей (покращення репутації освітнього закладу, модернізація матеріально-технічної бази, створення сприятливого інвестиційного середовища та стимулюючого конкурентного середовища) і соціокультурних цілей (забезпечення пріоритетності гуманних відносин між всіма учасниками навчально-виховного процесу, демократичний підхід, акцент на потребах дітей, постійне підвищення кваліфікації співробітників та сприяння активній участі членів колективу) [57].

Головною характеристикою та, водночас, умовою ефективності управлінської діяльності у них є системне управління, яке передбачає командну роботу фахівців, характеризується багатоступеневістю,

розгалуженістю за напрямками діяльності, структурованістю за об'єктами управління і спрямовується на задоволення освітніх потреб дитини з ООП [57].

У Положенні про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти (Наказ МОН України, 2018 р.) визначені функції учасників навчально-виховного процесу інклюзивного закладу, в тому числі й адміністрації. Директор або заступник директора з навчально-виховної роботи/вихователі-методист:

- формують склад Команди супроводу;
- призначають відповідальну особу щодо координації розроблення ІПР;
- організують роботу Команди супроводу;
- контролюють виконання висновку ІРЦ (інклюзивно-реабілітаційний центр);
- залучають фахівців (в тому числі фахівців ІРЦ) для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП;
- контролюють виконання завдань учасниками Команди супроводу своїх функцій;
- розробляють спільно з іншими учасниками Команди супроводу індивідуальний навчальний план дитини з ООП;
- залучають батьків дитини з ООП до розроблення і погодження ІПР;
- оцінюють діяльність педагогічних працівників, залучених до реалізації ІПР;
- здійснюють моніторинг виконання ІПР [57].

Зрозуміло, що виконання цих завдань потребує сучасного керівника не лише традиційних навичок управління, таких як управлінські, педагогічні, комунікативні, діагностичні, та дослідницькі, але і глибоких знань та вмінь у галузі сучасного управління, зокрема управління освітніми інноваціями і інклюзивною освітою, а також розумінням інклюзивної компетентності в її всіх аспектах, включаючи мотиваційні, когнітивні і операційні складові [57].

Мотиваційна складова передбачає: розуміння та прийняття філософії

інклюзивної освіти; позитивну налаштованість директора до запровадження в закладі інклюзивного навчання; готовність до засвоєння нових фахових знань у галузі інклюзивної освіти та менеджменту інклюзивних закладів; психологічну готовність до спільного навчання дітей з ООП і типовим розвитком та усвідомлення його користі; позитивне сприймання додаткових обов'язків, обумовлених необхідністю організовувати Команду психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП; позитивне ставлення до розширення партнерської діяльності з різними установами, громадськими організаціями, батьками дітей з ООП тощо [57].

Когнітивна складова передбачає фахові знання про організаційно-методичні засади управління закладом інклюзивної освіти; психофізичні особливості дітей з ООП; специфіку їхнього навчання та корекційно-розвиткових послуг; цілісність психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзії; особливості внутрішкільного контролю; зміст і методику оцінювання якості інклюзивного навчання; шляхи формування інклюзивного освітнього середовища в закладі [57].

Операційний компонент передбачає володіння необхідними практичними вміннями для виконання функцій, передбачених законодавством загалом та Положенням про команду психологопедагогічного супроводу дітей з ООП в закладах загальної середньої та дошкільної освіти, зокрема, для керівника інклюзивного закладу.

Отже, підсумовуючи щодо управлінських викликів у сфері інклюзивної освіти, можна зазначити, що вони обумовлені різноманітними чинниками, які включають як об'єктивні, так і суб'єктивні аспекти. Серед цих факторів можна виділити недоліки в діючому законодавстві, низький рівень взаємодії між різними учасниками інклюзивного процесу, відсутність ефективних механізмів для розвитку навичок управління інклюзією серед керівників освітніх закладів та їхню недостатню мотивацію до створення інклюзивних середовищ і багато іншого. Ця проблема може бути розглянута з перспективи вивчення специфіки, компонентів та можливих способів реалізації сучасного

управління в інклюзивних освітніх закладах.

Щоб зрозуміти більш детально про діяльність Інклюзивно-реабілітаційного центру, потрібно проаналізувати положення про даний центр для дітей з особливими потребами.

У своїй діяльності інклюзивно-ресурсний центр керувався Конституцією України, Конвенцією про права осіб з інвалідністю, Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», іншими актами законодавства та цим Положенням.

У відповідності до Положення про інклюзивно-ресурсний центр, іміємо такий опис: *Інклюзивно-ресурсний центр* – це установа, яка створюється з метою гарантування прав осіб, які мають особливі освітні потреби, на отримання дошкільної та загальної середньої освіти, включаючи навчання в професійних (професійно-технічних) училищах, фахових училищах та інших освітніх закладах, які забезпечують отримання освіти. Ця мета досягається шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи (подальше – комплексна оцінка) і забезпечення системного кваліфікованого супроводу цих осіб [66].

Важливим є формування та реалізація державної політики щодо діяльності інклюзивно-ресурсних центрів. Особливо методичне та аналітичне забезпечення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, які здійснюють ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти (далі – центри підтримки інклюзивної освіти) [66].

Аналіз цього Положення вказує на те, що терміни в ньому вживаються в такому значенні:

- автоматизована система інклюзивно-ресурсних центрів (далі – АС «ІРЦ»);
- автоматизована система збирання, оброблення, зберігання та захисту інформації щодо осіб з особливими освітніми потребами та суб'єктів освітньої

діяльності, що формується (створюється) та використовується для забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття освіти;

– комплексна оцінка – збір та інтерпретація інформації про особливості розвитку особи з метою визначення її особливих освітніх потреб та визначення її освітніх труднощів, розроблення рекомендацій щодо її індивідуальної освітньої траєкторії, модифікації чи адаптації освітньої програми (навчальних предметів), організації освітнього середовища, особливостей організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг;

– мобільний інклюзивно-ресурсний центр – автомобільний транспортний засіб спеціального призначення, обладнаний для проведення комплексної оцінки та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами;

– освітні труднощі – труднощі у навчанні, які впливають на процес здобуття освіти та результати навчання здобувачів освіти відповідного року навчання;

– підтримка в освітньому процесі – підтримка, що надається здобувачам освіти постійно або тимчасово та передбачає створення для них сприятливих для навчання умов у закладі освіти, а також здійснення додаткових заходів, спрямованих на подолання їх освітніх труднощів;

– філія інклюзивно-ресурсного центру (далі – філія) – територіально відокремлений структурний підрозділ інклюзивно-ресурсного центру, що не має статусу юридичної особи і діє на підставі положення, затвердженого засновником інклюзивно-ресурсного центру [66].

Зазначимо, що інклюзивно-ресурсний центр провадить діяльність з урахуванням таких принципів, як повага та сприйняття індивідуальних особливостей дітей, дотримання найкращих інтересів дитини, недопущення

дискримінації та порушення прав дитини, конфіденційність, доступність освітніх послуг з раннього віку тощо [66].

Відповідно до Положення, інклюзивно-ресурсні центри мають своїми засновниками представницькі органи місцевого самоврядування, такі як територіальні громади, районні та міські ради, а в разі необхідності утворення таких центрів декілька засновників можуть укласти спільний договір або засновницький договір відповідно до законодавства. Село, селище або місто можуть створювати інклюзивно-ресурсні центри і забезпечувати їхню роботу відповідно до Закону України «Про співробітництво територіальних громад». Також важливо відзначити, що інклюзивно-ресурсні центри формуються так, щоб обслуговувати не більше 7 тисяч дітей на території територіальної громади або району та не більше 12 тисяч дітей у місті або районі міста [66].

Важливим є те, що інклюзивно-ресурсні центри повинні мати спеціально обладнані приміщення, які відповідають вимогам законодавства, зокрема державних санітарних норм і правил, а також державних будівельних норм, для забезпечення зручностей особам з особливими освітніми потребами [66].

Загальна площа інклюзивно-ресурсних центрів становить не менш як 50 кв. метрів. Приміщення інклюзивно-ресурсних центрів облаштовуються кімнатою для прийому громадян, ресурсною кімнатою та кабінетами фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсного центру (далі – фахівці інклюзивно-ресурсного центру) відповідно до його штатного розпису, затвердженого засновником, а також залом для занять з лікувальної фізкультури [66].

Основними завданнями інклюзивно-ресурсного центру є:

1) проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб у разі встановлення у них особливих освітніх потреб;

2) надання рекомендацій закладам освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку особи;

3) консультування батьків, інших законних представників особи з

особливими освітніми потребами щодо особливостей її розвитку;

4) забезпечення участі педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру:

у діяльності команди психолого-педагогічного супроводу особи з особливими освітніми потребами;

у семінарах, тренінгах, майстер-класах для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, обміну досвідом тощо;

5) залучення (у разі потреби) педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру під час засідань психолого-педагогічного консилиуму у спеціальних закладах загальної середньої освіти;

б) надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та інших послуг дітям з особливими освітніми потребами:

дітям раннього та дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти;

дітям, які здобувають освіту у формі педагогічного патронажу;

7) визначення потреби в асистенті учня та/або супроводі дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі (групі) [66];

8) визначення рівня підтримки особи з особливими освітніми потребами в закладі освіти;

9) надання консультативної, психологічної допомоги батькам, іншим законним представникам осіб з особливими освітніми потребами у формуванні позитивної мотивації щодо розвитку таких дітей та підвищення обізнаності щодо організації їх навчання і виховання;

10) інформування громади про діяльність інклюзивно-ресурсного центру та взаємодія з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами (установами) соціального захисту населення, службами у справах дітей, громадськими організаціями тощо;

11) ведення обліку осіб, які звернулися до інклюзивно-ресурсного центру, шляхом формування їх електронного переліку в АС «ІРЦ» за

формою;

12) підготовка звітної та аналітичної інформації про результати діяльності інклюзивно-ресурсного центру [66].

Отже, аналізуючи Положення про Інклюзивно-ресурсний центр виявив, що цей центр надає свої послуги дітям з особливими освітніми потребами, які проживають або навчаються в певній територіальній громаді, місті або районі міста, за умови представлення необхідної документації. У випадку відсутності Інклюзивно-ресурсного центру у вказаній територіальній громаді або районі, батьки (або один із батьків) або законні представники мають право звернутися до найближчого інклюзивно-ресурсного центру. Це є ключовою умовою для забезпечення сучасних умов навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами.

РОЗДІЛ II. ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ІНКЛЮЗИВНО- РЕСУРСНОМУ ЦЕНТРІ

2.1. Сутність і специфіка соціальної роботи як професійної діяльності

Перспективи України як європейської країни залежать передусім від зовнішньої державної політики, що стверджує та забезпечує реалізацію соціальних прав громадян для збереження та відтворення людського потенціалу. У зв'язку з цим зростає роль сучасної соціальної роботи як специфічного напрямку діяльності держави, що має на меті задоволення законних інтересів і соціальних потреб кожного члена суспільства, вирішення проблем працевлаштування, духовного та фізичного розвитку людини, побутових проблем тощо, шляхом залучення державних і суспільних інститутів, використання всього потенціалу суспільства [33].

Головним призначенням сучасної соціальної роботи є не тільки здійснення соціальної допомоги, але й попередження негативних впливів на життєдіяльність людини, сім'ї, соціальної групи, суспільства в цілому, зумовлених об'єктивними та негативними чинниками.

Визначення сутності і специфіки соціальної роботи зумовлює необхідність тлумачення понять «соціальна робота», «соціальний працівник», «клієнт соціальної роботи».

Соціальна робота – це унікальний вид професійної діяльності, що полягає в наданні соціальної допомоги особистості, родині, групі чи спільноті осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації шляхом забезпечення матеріального, соціального, культурного рівня життя та підвищення добробуту народу загалом; посиленні та відновленні здатності клієнтів до соціального функціонування в широкому діапазоні різноманітних сфер соціального життя, активізації людиною власних зусиль, розвиток її особистісних ресурсів [33].

Соціальна робота є професійною діяльністю, спрямованою на розв'язання соціальних проблем та полегшення життя людей в уразливих або складних життєвих ситуаціях. Ця діяльність має свою власну сутність і специфіку, які можна визначити наступним чином [33]:

1. Гуманітарний аспект. Соціальна робота ґрунтується на глибокому гуманістичному підході. Основою її діяльності є повага до гідності та прав людини, а також прагнення сприяти їхньому саморозвитку і самореалізації.

2. Спільнотний підхід. Соціальна робота орієнтована на співпрацю з клієнтами та спільнотами. Вона прагне створити умови для розуміння та підтримки людей у їхньому оточенні, а також для покращення соціальних умов життя.

3. Розв'язання соціальних проблем. Соціальна робота спрямована на виявлення та розв'язання соціальних проблем, таких як бездомність, насильство, безробіття, наркотикова залежність тощо. Професіонали у галузі соціальної роботи розробляють стратегії і програми для поліпшення життя осіб і спільнот.

4. Соціальна справедливість. Один із ключових принципів соціальної роботи – це боротьба за соціальну справедливість. Професіонали у цій сфері виступають в захисті прав та інтересів уразливих груп населення, співпрацюючи з урядовими органами, неприбутковими організаціями та іншими стейкхолдерами.

5. Теоретична база. Соціальна робота базується на різноманітних теоріях і методологіях, які допомагають розуміти та аналізувати соціальні явища і проблеми. Це допомагає професіоналам розробляти ефективні інтервенційні стратегії.

6. Етика і кодекси поведінки. Соціальні працівники мають високі стандарти етики та професійної поведінки. Вони зобов'язані дотримуватися кодексів етики, які включають в себе принципи конфіденційності, поваги до прав клієнтів, безперешкодний доступ до послуг соціальної роботи та інші.

7. Постійне навчання. Сфера соціальної роботи постійно змінюється і розвивається, тому професіонали мають постійно підтримувати свою кваліфікацію, брати участь у навчанні і професійному розвитку.

Соціальна робота відіграє важливу роль у будівництві більш справедливого і гуманного суспільства, де кожна людина має можливість отримати підтримку та можливість для досягнення свого потенціалу і покращення якості свого життя.

Досить багато науковців описуючи соціальну роботу як науку, стверджують, що соціальна робота – це складна професія, яка вимагає багато витримки, часу, сил. Ось, до прикладу науковець А. Ляшенко розглядає соціальну роботу у широкому розумінні як вплив громадськості на соціальне облаштування суспільства шляхом формування і реалізації соціальної політики, спрямованої на створення сприятливих умов для життєдіяльності людини; у вузькому – як професійну діяльність, що здійснюється професійно підготовленими фахівцями, їх помічниками, і спрямовану на надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї, групі осіб, які потрапили у важку життєву ситуацію, шляхом інформування, консультування, натуральної чи фінансової допомоги, догляду, обслуговування, педагогічної і психологічної підтримки тощо [33].

Науковець В. Фірсов, включаючи до неї допомогу та взаємодопомогу в системі соціокультурних та психосоціальних взаємодій та взаємовідносин різних суб'єктів [33].

У сучасній науковій літературі поняття «соціальна робота» слід розглядати в трьох основних, взаємопов'язаних між собою значеннях, а саме:

- *практична професійна діяльність* із надання допомоги та підтримки людей, які опинилися в скрутній ситуації;
- *навчальна дисципліна* з професійної підготовки фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення;
- *галузь наукових знань*, яка ґрунтується на сукупності концепцій і теорій, досліджує принципи і закономірності, моделі та методи соціальної

роботи, має об'єкт і предмет дослідження, систему наукових понять і категорій, сукупність методів дослідження тощо [33].

Аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової літератури дозволяє дійти висновку про відсутність узагальненого погляду на трактування поняття «соціальна робота». Єдине, в чому збігаються погляди різних авторів, – це визнання соціальної роботи як практичної професійної діяльності.

Щодо інших аспектів соціальної роботи, таких як її мета, об'єкт та суб'єкт, виникають різні погляди серед науковців. Це може бути пояснено тим, що соціальна робота, як новий напрямок в науковому дослідженні, продовжує формуватися і визначати своє місце серед інших галузей наукового знання. Практичні аспекти професійної діяльності соціальних працівників дуже складні і різноманітні, що робить ускладненим систематизацію методів та принципів регулювання їхньої роботи [33].

Також слід відзначити, що особливість практичної соціальної роботи полягає у тому, що зміна умов надання соціальної допомоги призводить до появи нових соціальних ситуацій та змін у взаємовідносинах між людьми під час соціальної роботи. Це призводить до потреби впровадження адекватних методів, технологій та стратегій втручання, а також застосування інноваційних підходів [33].

У зв'язку з цим, практична професійна соціальна робота постійно еволюціонує і знаходиться в пошуку нових шляхів і трансформаціях. Це може призвести до розширення кількості цільових груп і категорій клієнтів, з якими працюють соціальні працівники.

Зазначена практична спрямованість реалізується такими видами соціальної роботи, як-от: соціальна діагностика і профілактика; соціальна реабілітація; соціальна корекція і терапія; соціальне проектування; соціальне прогнозування; соціальна експертиза; соціальне посередництво; соціальне консультування; соціальне забезпечення; соціальне страхування; соціальна опіка й опікунокство [33].

Специфічність соціальної роботи як професійної діяльності полягає в

тому, що соціальна допомога населенню має на меті зміну взаємин між людьми й середовищем, що їх оточує. Ця діяльність передбачає організацію допомоги всім особам, які потрапили у складну життєву ситуацію, незалежно від їхнього соціального статусу, оскільки за скрутних життєвих умов кожна людина має право на допомогу [33].

Вирішити складні життєві ситуації допомагає *соціальний працівник* – професійно підготовлений фахівець, який має відповідну кваліфікацію в галузі соціальної роботи та надає соціальні послуги.

Клієнтом соціальної роботи називають особу, яка користується послугами соціальної служби або окремого фахівця: соціального працівника, соціального педагога, психотерапевта та ін.

Залежно від рівня дії, виокремлюють такі типології клієнтів соціальної роботи: *індивід* (наприклад, бездоглядна дитина; жінка, яка зазнала насилля; особа, яка страждає від алкоголізму; людина похилого віку; інвалід та ін.); *група* (наприклад, сім'я; виробничий колектив; група взаємодопомоги; шкільний клас; студентська група та ін.); *локальна спільнота* (наприклад, особи, що мешкають на спільній території, одній місцевості; особи однієї національності, спільної культури; особи, поєднані соціально-економічним станом або складною життєвою ситуацією) [33].

Поняття «клієнт соціальної роботи» містить у собі такі об'єктивні характеристики, як-от:

- *соціально-демографічна* (пенсіонери, службовці, студенти, безробітні та ін.);
- *вік* (діти, молодь, особи середнього віку, похилого віку та ін.);
- *стать* (жінки, чоловіки);
- *рівень освіти* (незавершена середня, середня, середня спеціальна, незавершена вища, вища, науковий ступінь та ін.);
- *стан здоров'я* (здорові, тимчасово непрацездатні, розумово неповноцінні, інваліди та ін.);
- *сімейний стан* (одружені, вдови, одинокі, розлучені);

- наявність утриманців (діти, наявність непрацевдатних осіб під опікою та ін.);
- територіальність (мігранти, біженці, сільські мешканці та ін.);
- соціально-професійний статус (працевлаштовані, безробітні, у декретній відпустці, домогосподарки та ін.);
- матеріально-економічний стан (малозабезпечені, з оптимальним рівнем доходів, проживають за межею бідності та ін.) [33].

В соціальній роботі враховують індивідуально-особистісні характеристики клієнта, а саме:

- індивідуально-типологічні властивості особистості (акцентуація характеру, особливості темпераменту, адекватність самооцінки);
- ставлення до життєвих труднощів (агресія, апатія, упокорювання, неприйняття, злість, байдужість та ін.);
- наслідки тяжкої життєвої ситуації (інвалідність, розлучення, девіантна поведінка, безробіття, соціальне сирітство та ін.);
- бажання вирішувати та здатність «бачити» проблему (заперечення проблеми, саморуйнівна поведінка, активна позиція у вирішенні складнощів та ін.);
- можливість виходу з проблемної ситуації (наявність/відсутність фінансових можливостей, можливість звернутися до фахівця та ін.).

Слід зазначити, що коло різних цільових груп та категорій клієнтів соціальної роботи досить широке, це: подружні пари, які мають серйозні сімейні конфлікти; бездомні люди; незаміжні вагітні дівчата-підлітки або такі, що вже виховують дитину; особи, які мають соматичні (тілесні), психічні захворювання або інвалідність; безнадійно хворі; залежні від алкоголю, наркотиків особи та їхні родини; родини, в яких існують проблеми дитячої занедбаності, сексуальних, фізичних зловживань щодо дитини або одного із партнерів; військовослужбовці та їх сім'ї; особи, які мають схильність до суїциду; особи із затримками в розвитку (інваліди розвитку, легка розумова відсталість) та їхні родини; особи похилого віку або такі, які не можуть

адекватно функціонувати; мігранти і біженці, яким не вистачає необхідних для життя ресурсів; особи, які живуть з ВІЛ/СНІД, та їхні родини; особи, які перебувають у стресовому стані, спричиненому травматичними подіями (смерть близької людини, природні або техногенні катастрофи, вихід на пенсію тощо) [33].

В цьому випадку соціальна робота спрямована на зменшення та ліквідацію наслідків травматичних та посттравматичних переживань шляхом групової (гештальттерапія, тренінг-групи) та індивідуальної психокорекції.

Соціальна робота з ними передбачає допомогу в наданні соціально-педагогічних послуг з формування світогляду, морально-етичних норм поведінки [33].

Отже, соціальна робота є надзвичайно важливою та соціально значущою професійною діяльністю. Вона спрямована на поліпшення якості життя людей, особливо тих, хто перебуває в уразливих станах чи потребує допомоги через соціальні, економічні, психологічні або інші труднощі. Специфіка соціальної роботи полягає в тому, що вона орієнтована на сприяння вирішенню проблем та веде до соціальних змін, сприяючи самореалізації та самостійності клієнтів.

Професіонали соціальної роботи володіють навичками спілкування, аналізу ситуацій, розуміння законодавства та інших аспектів соціальної сфери. Вони також важливі як посередники між клієнтами та системою підтримки, допомагаючи індивідам отримати доступ до ресурсів і послуг, які їм необхідні.

У підсумку, соціальна робота відіграє важливу роль у суспільстві, сприяючи створенню більш справедливого та інклюзивного суспільства. Її специфіка полягає у вирішенні соціальних проблем, сприянні самореалізації та самостійності людей, а професіонали соціальної роботи грають важливу роль у цьому процесі.

2.2. Структура підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я

Якщо говорити про роботу соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі, то соціальні працівники, які працюють у даному закладі, виконують надзвичайно важливу та відповідальну роботу, оскільки цей центр має за мету забезпечити підтримку, допомогу та соціальну інтеграцію осіб з різними потребами, зокрема дітей та дорослих з інвалідністю. Специфіка їх роботи включає в себе наступні аспекти:

Інклюзивний підхід. Соціальні працівники у Інклюзивно-ресурсному центрі працюють за інклюзивним принципом, що передбачає створення умов для участі всіх людей у суспільстві, незалежно від їхніх фізичних, психологічних або соціальних особливостей. Вони допомагають забезпечити доступ до освіти, робочих місць, культурних та спортивних заходів для всіх клієнтів центру.

Індивідуалізований підхід. Соціальні працівники проводять індивідуальні консультації та оцінюють потреби кожної особи з інвалідністю. На основі цього вони розробляють індивідуальні плани підтримки, які враховують особисті цілі та потреби клієнта.

Співпраця з іншими спеціалістами. У роботі соціальних працівників важливо співпрацювати з психологами, педагогами, лікарями та іншими фахівцями для надання комплексної допомоги. Вони координують зусилля всіх спеціалістів з метою забезпечення належної підтримки клієнтам.

Психосоціальна підтримка. Соціальні працівники надають психосоціальну підтримку, яка включає в себе консультації, психологічну підтримку та допомогу в подоланні соціальних та емоційних труднощів.

Соціальна адаптація та реабілітація. Інклюзивно-ресурсний центр сприяє соціальній адаптації та реабілітації клієнтів. Соціальні працівники сприяють їхній інтеграції у суспільство, навчають навичкам самообслуговування та допомагають в розвитку соціальних контактів.

Підтримка родин. Соціальні працівники також співпрацюють з родинами клієнтів, надаючи їм інформацію, консультації та підтримку в годуванні з особами з інвалідністю.

Популяризація інклюзії. Однією з важливих функцій соціальних працівників є популяризація інклюзивної культури в суспільстві, що сприяє створенню більш толерантного та відкритого середовища для осіб з інвалідністю.

Загалом, робота соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі спрямована на забезпечення повноцінної участі осіб з різними потребами у житті суспільства та підтримку їхнього фізичного, соціального та психологічного розвитку. Ця робота вимагає високого професіоналізму, емпатії та готовності працювати в інклюзивному середовищі для досягнення позитивних змін.

Результат та ціль професійної підготовки студентів, а також їхню ефективність можуть бути обумовлені ступенем їх готовності до майбутньої професійної діяльності. Готовність в цьому контексті вказує на високий рівень розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових процесів особистості, який визначає успіх у майбутній діяльності та адекватну настанову на неї [33].

Досліджуючи професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів, науковець О. В. Філь зазначає, що готовність виступає кінцевим результатом такої підготовки, цілісною системою, яка будується як інтегральне ціле на основі загальнопедагогічного (є складовою професійної загальнопедагогічної готовності), особливого (має свою специфіку, зумовлену особливостями і закономірностями процесу формування готовності до певного виду діяльності) та індивідуального (відображає залежність готовності від підготовки, особистісно-професійних характеристик майбутнього фахівця).

Автор підкреслює, що готовність має бути розглянута як складну структуру професійної і особистісної готовності. Ця структура включає в себе формовану систему знань і оперативно-технологічних навичок, розвинені

професійно важливі особистісні якості і сформовану потребу у реалізації функціонально-рольового потенціалу спеціаліста. Інший дослідник, А. М. Алексеєва, також розглядає готовність як сукупність знань, навичок і професійно важливих якостей, які необхідні для успішної адаптації до конкретної діяльності.

Говорячи про готовність соціальних працівників до роботи, можна стверджувати, що готовність – це здатність фахівця у потрібний момент активізувати всі свої потенційні можливості, психологічний стан, настанову або внутрішню налаштованість і, спираючись на набуті знання, досвід, приймати самостійні рішення у конкретній ситуації відповідно до кінцевої мети діяльності [33].

Науковець К. М. Дурай-Новакова вказує, що готовність може бути визначена за такими аспектами, як інтерес до виконуваної діяльності, ставлення до неї, відчуття відповідальності та впевненості у досягненні успіху. Також, важливими є бажання виконувати завдання на високому професійному рівні, вміння керувати своїми емоціями, здатність мобілізувати внутрішні резерви і подолати невпевненість. Готовність також залежить від наявності у працівника професійних знань, навичок та умінь.

Аналіз поняття «готовність» дозволяє виявити основну спільну рису в поглядах учених на його сутність: готовність передбачає наявність знань, вмінь, досвіду діяльності та сформованого відношення особистості до майбутньої професії, що виражається у прагненні самореалізуватися в ній.

Існують різні підходи до визначення змісту і структури готовності:

1. Функціональний підхід розглядає готовність як цілісне інтегративне утворення особистості, що включає різні компоненти: знання, вміння, навички, особистісні якості, які відповідають вимогам і змісту професійної діяльності.

2. Особистісно-діяльнісний підхід розглядає готовність як характеристику особистості, яка забезпечує здатність ефективно виконувати професійні обов'язки.

3. Результативно-діяльнісний підхід визначає готовність (підготовленість) як результат процесу підготовки до конкретної роботи [33].

Також, інші науковці у структурі готовності до професійної діяльності виокремлюють такі компоненти:

- операційний (знання, вміння та навички, необхідні для забезпечення якісного виконання професійних завдань);
- особистісний (особистісні риси та якості, необхідні для здійснення професійної діяльності);
- емоційний (специфіка емоційного ставлення до професії);
- професійний (глибина розуміння всіх тонкощів обраної професійної діяльності, професійна ідентичність);
- оцінний (передбачає самооцінку фахівцем своєї професійної підготовленості і відповідність процесу вирішення професійних завдань оптимальним трудовим зразкам);
- мотиваційний (свідчить про позитивне ставлення до професії, інтерес до неї та інші стійкі професійні мотиви) [33].

Щодо майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів, то науковці досліджують різні види готовності до певної діяльності.

За словами С. Ю. Сургової, готовність майбутніх соціальних працівників до превентивної діяльності є результатом успішного опанування системою соціально-педагогічних знань, навичок та умінь студентами. Вона також включає в себе активну громадянську позицію, здатність до розв'язання творчих завдань у сфері профілактики, прогнозування та моделювання ситуацій для запобігання негативній соціалізації, а також розвинуте професійне мислення і високий рівень правової культури.

Готовність соціального працівника до професійної діяльності з літніми людьми, як зазначає педагогиня Л. М. Тулякова, – це психічний стан, передстартова активізація студентів ЗВО, що включає усвідомлення ними цілей, оцінку наявних умов, визначення найбільш імовірних способів дії при взаємодії з людьми похилого віку; прогнозування мотиваційних, вольових,

інтелектуальних зусиль, імовірності досягнення результату в професійній соціальній роботі з літніми людьми, а також мобілізацію сил, самонавіювання в досягненні цілей [33].

Відносно готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики соціального сирітства, Л. І. Міщик визначає її як інтегративний процес, що формується особистісно та має динамічну структуру. Ця структура складається з взаємодії трьох важливих компонентів: мотиваційно-ціннісного, інтелектуально-пізнавального і операційно-діяльнісного.

У відношенні до готовності до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками, М. М. Ярошко розглядає дане поняття як інтегровану концепцію, що відображає морально-психологічні, теоретичні та практичні аспекти готовності, а також наявність особистісних професійних якостей, необхідних для ефективної роботи з цією групою неповнолітніх. За думкою автора, така готовність передбачає володіння студентами теоретичними знаннями щодо профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками, мотивацію для цієї сфери професійної діяльності, активність, а також сформованість відповідних навичок і умінь. Також, ця готовність включає в себе особистісні якості, такі як доброзичливість, повага та любов до дітей, співчуття, відповідальність, комунікабельність, толерантність, тактовність і високий рівень культури тощо [33].

Отже, можна відзначити, що термін «підготовленість», який використовується разом з терміном «готовність», також може бути сприйнятий як результат і мету професійної підготовки, передумову цілеспрямованої діяльності студентів та її ефективності, а також наявність певних здібностей або якостей особистості майбутніх фахівців.

Педагог О. М. Чусова вважає підготовленість істотною передумовою цілеспрямованості та ефективності професійної діяльності. Високий рівень підготовленості, на думку автора, є запорукою ефективного виконання фахівцем своїх професійних обов'язків, обґрунтованого застосування знань,

використання досвіду, перебудови професійних дій відповідно до життєвих ситуацій.

У довідковій літературі поняття «підготовленість» трактується як результат процесу професійної підготовки; «комплекс набутих знань, навичок, умінь, якостей, які дозволяють успішно виконувати певну діяльність» [33].

Під підготовленістю майбутнього соціального педагога як активного учасника професійної сфери дослідниця К. М. Віщукаєва розуміється як наявність необхідних професійних та особистісних знань, вмінь і навичок, спрямованих на ефективне виконання завдань у майбутній професійній сфері. Ця готовність включає в себе процес здобуття досвіду суб'єктності під час навчання в закладі вищої освіти. Важливими аспектами є усвідомлення важливості вдосконалення своєї соціально-педагогічної ролі, здатність до рефлексії над власними функціями, а також бажання і здатність до постійного професійного самовдосконалення на різних етапах професійного зростання [33].

Підготовленість майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності В. В. Корнешук і М. О. Волошенко розглядають як інтегративну характеристику, що базується на комплексі здобутих ними у процесі професійної підготовки знань, умінь, навичок, якостей і передбачає їхню придатність та здатність до виконання завдань професійної діяльності в соціальній сфері.

На думку авторів, підготовленість є особистісною характеристикою майбутнього соціального працівника, оскільки в ній виявляються його інтерес і ставлення до професійної діяльності; почуття відповідальності за її результати; впевненість в успіху; натхнення; потреба у виконанні поставлених завдань на високому рівні; керування своїми почуттями; мобілізація сил [33].

Водночас, науковці також відзначають, що підготовленість до виконання професійної діяльності представляє собою когнітивно-операційну характеристику. Вона передбачає наявність у фахівця специфічних професійних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання соціальної

роботи як професійної діяльності. Це розуміння сутності підготовленості майбутніх соціальних працівників дало змогу дослідникам розробити її структуру, яка включає такі компоненти:

1. Мотиваційний компонент, що відображає спрямованість фахівця на засвоєння необхідних знань, вмінь і навичок для виконання соціальної роботи професійно.

2. Когнітивний компонент, пов'язаний з розумінням сутності і специфіки соціальної роботи.

3. Операційний компонент, в якому відображено розвинутість професійних умінь і навичок, необхідних для успішного виконання професійної діяльності.

4. Емоційно-вольовий компонент, що передбачає здатність майбутнього соціального працівника до саморегуляції та керування своїми емоціями, а також здатність аналізувати та оцінювати результати своєї роботи [33].

Отже, аналіз педагогічних досліджень дозволяє зрозуміти, що готовність і підготовленість є взаємопов'язаними аспектами одного і того ж процесу професійної підготовки. Готовність виступає як тимчасовою потенційною характеристикою цього процесу, тоді як підготовленість є його тривалою властивістю [33].

Підготовленість майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я – це результат їхньої спеціальної цілеспрямованої професійної підготовки, що передбачає обізнаність із психологічними та фізичними особливостями розвитку таких дітей, уміння виявляти та вирішувати їх проблеми, забезпечувати повноцінний розвиток і соціалізацію, зберігаючи емоційно-позитивне тло діяльності. Основними структурними компонентами підготовленості майбутнього соціального працівника до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я виступають: когнітивний, діяльнісний, ціннісно- мотиваційний та вольовий [33].

Так, *когнітивний компонент* передбачає, що соціальний працівник

повинен мати спеціальні знання, необхідні для ефективної співпраці з дітьми, які мають обмежені можливості здоров'я. Важливо також, щоб він був постійно зацікавлений у здобутті та поновленні цих знань у майбутній професійній діяльності. До таких знань можна віднести:

1. Розуміння закономірностей психічного та особистісного розвитку дітей з обмеженими можливостями здоров'я, з урахуванням їх вікових, індивідуальних відмінностей та патологічних змін.

2. Знання про інтереси і потреби різних вікових груп дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

3. Основи психології, педагогіки, лінгвістики, неврології та фізіології, які стосуються цієї категорії дітей.

4. Розуміння психології взаємин і взаємодій дітей з обмеженими можливостями здоров'я в групі та сім'ї.

5. Основи формування перших навичок соціалізації в системі загального розвитку дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

6. Психолого-педагогічні, медико-соціальні та методологічні засади, необхідні для проведення соціальної реабілітації цих дітей.

7. Основи соціальної медицини, які включають планування медико-соціальних заходів для збереження, зміцнення та відновлення психологічного та фізичного стану дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

8. Основи соціальної політики держави та соціально-правового захисту таких дітей.

9. Розуміння функцій державних і недержавних організацій у системі соціального захисту і підтримки дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

10. Соціально-правові основи, які гарантують права дітей з обмеженими можливостями здоров'я на отримання соціальних виплат, гарантій та послуги [33].

У свою чергу *діяльнісний компонент* підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я включає в себе набір необхідних вмінь для соціального працівника. Ці навички спрямовані на ефективне планування,

виконання та оцінку результатів роботи з такими дітьми. Серед цих навичок можна виділити:

1. Здатність обирати для кожної дитини з обмеженими можливостями здоров'я підходящий метод соціально-психологічного та педагогічного впливу, який враховує її індивідуальні особливості і потенційні можливості.

2. Урахування стану слуху, зору, особливостей моторики, уваги, темпу роботи, стомлюваності та загального психофізичного стану дітей з обмеженими можливостями здоров'я під час взаємодії з ними.

3. Спостереження, розуміння і інтерпретація поведінки і відносин в сім'ї дитини з обмеженими можливостями здоров'я.

4. Співпраця з іншими фахівцями (дефектологами, психологами, логопедами, медичними працівниками) та батьками.

5. Аналіз та оцінка власного досвіду і досвіду інших соціальних працівників і фахівців з інших галузей, які працюють з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

6. Долання бар'єрів в спілкуванні з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, включаючи вербальне, невербальне і письмове спілкування.

7. Створення позитивного комунікативного середовища, проявлення легкості у спілкуванні, відкритості і контактності.

8. Розширення соціальних контактів дітей з обмеженими можливостями здоров'я, включення їх в суспільне життя.

9. Створення позитивної мотивації для участі в корекційній роботі, виховання оптимізму, бачення життєвої перспективи та відчуття успіху.

10. Організація комплексного діагностування і корекційної діяльності.

11. Психологічна підтримка батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

12. Організація правової підтримки сім'ї, включаючи інформаційну допомогу [33].

У свою чергу ціннісно-мотиваційний компонент підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я ґрунтується на

принципах моральних норм і цінностей, спрямованих на досягнення конкретних результатів та підтримку професійної діяльності соціального працівника. В цьому контексті важливо:

Проявляти особистісні якості, такі як доброзичливість, повага, співчуття, емпатія та любов, під час взаємодії з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

Дотримуватися делікатності, толерантності, гуманізму, альтруїзму та милосердя.

Забезпечувати відсутність дискримінації на будь-яких підставах, включаючи фізичні та розумові відмінності дітей, культурний або соціальний статус сім'ї, особистісні характеристики та віросповідання.

Відповідати загальним етичним і культурним стандартам.

Розвивати позитивне емоційне ставлення до дітей з обмеженими можливостями здоров'я на основі особистих переконань і ідеалів.

Приносити індивідуально-творчий і новаторський підхід у роботу з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

Дотримуватися педагогічної етики та поважати гідність особистості дитини з обмеженими можливостями здоров'я.

Зберігати конфіденційність інформації, отриманої під час роботи з дитиною та її сім'єю.

Вольовий компонент підготовленості передбачає розвинену вольову саморегуляцію та здатність діяти стійко та емоційно врівноважено. Це включає:

- емоційну стійкість і здатність переносити психологічні і моральні навантаження під час роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.
- адекватну реакцію на психічний і фізичний стан дітей та їх поведінку.
- терпиме ставлення до проявів розумових і фізичних вад дітей.

Здатність до саморегуляції емоцій та збереження позитивного психоемоційного стану під час роботи з дітьми з обмеженими можливостями

здоров'я. Рішучість, наполегливість, терплячість, витримка та самовладання [33].

Знання про сутність і структуру підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я допомагають створити ефективний процес формування цієї підготовленості [33].

Для кращого засвоєння інформації проаналізуємо педагогічні умови.

За думкою вчених педагогічні умови, сприяють підвищенню ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників, соціальних та корекційних педагогів у закладах вищої освіти. Особливий акцент робиться на підготовці до роботи з дітьми, які мають обмежені можливості здоров'я.

За словами К. М. Віщукаєвої, у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів необхідно створити такі педагогічні умови:

1. Формування стійкої мотивації до розкриття власної позиції у майбутній професійній діяльності.
2. Встановлення міжпредметних зв'язків між предметами професійно-орієнтованої підготовки.
3. Забезпечення інтеграції знань, навичок та навичок, необхідних для реалізації суб'єктності у професійній діяльності.

Ці педагогічні умови відіграють важливу роль у підготовці майбутніх соціальних педагогів та забезпечують їхню здатність ефективно працювати з дітьми, які мають обмежені можливості здоров'я [33].

Згідно із дослідженням Г. О. Першка, формування професійної готовності майбутнього корекційного педагога до роботи з розумово відсталими дітьми в реабілітаційному центрі включає наступні педагогічні умови:

1. Розвиток у студентів професійних та особистісно значущих цілей і мотивів, пов'язаних з подальшою роботою в реабілітаційному центрі.
2. Використання контекстного навчання та акмеологічного супроводу студентів під час навчально-виховного процесу в закладі вищої освіти.
3. Забезпечення взаємозв'язку теоретичної та практичної підготовки

студентів для роботи з розумово відсталими дітьми в реабілітаційному центрі.

За дослідженням Д. В. Данко, педагогічні умови, які сприяють підготовці майбутніх соціальних працівників до використання технологій медико-соціальної роботи в професійній діяльності, включають:

1. Спрямованість студентів на професійну орієнтацію в галузі медико-соціальної роботи.

2. Використання потенціалу професійно-спрямованих дисциплін у позанавчальних аспектах навчального процесу.

3. Проведення практичних занять та організація студентської практики в медико-соціальних установах та службах.

4. Ці педагогічні умови допомагають підготувати майбутніх соціальних працівників до використання сучасних технологій у медико-соціальній роботі. [33].

На думку науковця Н. Ю. Андрусика, підготовку студентів університету до роботи з дітьми-інвалідами в умовах соціальної служби можна забезпечити за допомогою наступних педагогічних умов:

1. Реалізація міждисциплінарних зв'язків, спрямованих на інтеграцію загальних професійних та відповідних спеціальних знань.

2. Практико-орієнтована спрямованість професійної підготовки студентів до соціальної роботи з дітьми-інвалідами.

3. Реалізація спеціальної дисципліни «Соціальна реабілітація дітей з обмеженими можливостями».

Педагогічні умови, які сприяють готовності майбутніх соціальних працівників до діяльності з інтеграції дітей з обмеженими можливостями в соціумі, визначені І. О. Солодовніковою і включають:

1. Усвідомлення актуальності, пріоритетності та необхідності роботи з інтеграції дітей з обмеженими можливостями в соціум.

2. Формування та розвиток гуманістичної спрямованості особистості майбутнього соціального працівника.

3. Залучення студентів до волонтерської діяльності.

4. Орієнтація викладачів на особливості підготовки студентів до майбутньої роботи з дітьми з обмеженими можливостями [33].

За результатами проведеного аналізу можна зробити узагальнені висновки щодо педагогічних умов, які сприяють підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Основні зазначені умови включають:

1. Професійна орієнтація студентів на роботу з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, що допомагає створити в них свідому інтерес до цієї сфери діяльності.

2. Розвиток стійкої мотивації до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, що є ключовим для успішної підготовки та подальшої професійної діяльності.

3. Формування системи ціннісних орієнтацій, заснованих на гуманізмі, яка допомагає студентам розуміти та поважати особливості кожної дитини з обмеженими можливостями.

4. Реалізація міждисциплінарних зв'язків, спрямованих на інтеграцію загальних та спеціальних знань, що допомагає студентам розуміти комплексність роботи з дітьми-інвалідами.

5. Використання потенціалу професійно-спрямованих дисциплін у позанавчальних аспектах навчального процесу.

6. Забезпечення практико-орієнтованої спрямованості професійної підготовки студентів, включаючи роботу в соціальних службах та практику в цій сфері.

7. Використання контекстного навчання у вищому освітньому процесі.

8. Проведення занять в соціальних установах для набуття практичного досвіду роботи з дітьми-інвалідами.

9. Актуалізація особистісно-професійного досвіду роботи з дітьми-інвалідами.

10. Залучення студентів до волонтерської діяльності як одного із засобів збагачення їхнього досвіду та розуміння потреб та можливостей дітей з

обмеженими можливостями здоров'я.

Ефективність цих педагогічних умов може бути визначена шляхом проведення експертного оцінювання, яке дозволить отримати об'єктивний відгук професіоналів у галузі і визначити ступінь їхньої ефективності [33].

Таким чином, актуалізація особистісно-професійного досвіду розуміється як систематичний процес перетворення особистого досвіду майбутнього соціального працівника у професійний, що характеризується здатністю використовувати засвоєні знання, вміння та навички у практичній професійній діяльності, а також бажанням постійно самовдосконалюватися в рамках цієї діяльності. З вище сказаного можна зробити висновок, що визначені педагогічні умови для формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я взаємодіють між собою та мають бути впроваджені в комплексі для досягнення найкращих результатів.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження на базі Інтегративно-ресурсного центру Тальнівської міської ради

Інтегративно-ресурсний центр (ІРЦ) – це установа, створена для забезпечення прав дітей віком від 2 до 18 років з особливими освітніми потребами на доступ до дошкільної та загальної середньої освіти, включаючи навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних установах, що надають загальну середню освіту.

29 квітня 2022 року під час засідання Кабінету Міністрів України було ухвалено зміни до Положення про Інтегративно-ресурсні центри щодо розширення кола завдань на період дії воєнного стану <https://oplatforma.com.ua/article/1393-pro-nklyuzivno-resursniy-tsentr#ancex0> (Додаток Б).

Щодо нашого експериментального дослідження, воно полягало у аналізі діяльності Інтегративно-ресурсного центру Тальнівської міської ради, а саме

аналіз сайту, роботу соціальних працівників у центрі. Даний центр підпорядковується Тальнівській міській раді, відділу освіти Тальнівської міської ради [32].

Щодо історії центру, він був зареєстрований 31.08.2018 р., керівник центру – Вдовиченко Інна Володимирівна.

Адреса центру: Черкаська обл., Тальнівський р-н, м. Тальне, вул. Соборна, 122, а.

На обліку у центрі – майже 500 дітей з усієї Тальнівщини (від найменших і до 16-18 років), 50-60 з них систематично приїжджають до центру на заняття. Після комплексної оцінки кожен з них має свій перелік спеціалістів та графік відвідування.

Кожен з фахівців має власний сучасний кабінет.

У центрі працюють 6 реабілітологів, 4 логопеди-дифектологи, 2-психологи, соціальні працівники - 3 особи.

Якщо говорити за заклад, то він має інтерактивні дошки, комп'ютерну техніку, м'які «груші», конструктори, пазли, бік-борди, комплекси для занять за методикою Марії Монтессорі, нові різнобарвні меблі, тренажери.

Матеріально-технічна база закладу – на досить пристойному рівні. Заняття у закладі, згідно положення, триває всього 25 хв.

Працюють фахівці і по селах. Вїжджають переважно логопеди-дифектологи. За потреби до сільських дітей може поїхати психолог. Наразі вже працюють з такими селами: Тальянки, Легедзине, Білашки, Криві Коліна, Корсунка та Соколівочка [32].

Якщо говорити саме про діяльність соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі, то вони виконують важливу роль у підтримці та наданні послуг дітям з особливими потребами та їх сім'ям. Ось деякі завдання, які виконуються соціальними працівниками у центрі:

1. Соціальні працівники проводять оцінку потреб дітей з особливими потребами та їх родин, визначаючи, які підтримка та ресурси можуть бути необхідними;

2. Вони спільно з іншими спеціалістами допомагають створювати індивідуальні плани для кожної дитини, які враховують їхні особливі потреби та цілі;

3. Соціальні працівники надають дітям та їх родинам психосоціальну підтримку, сприяючи подоланню стресу, адаптації до нових умов та розв'язанню конфліктних ситуацій;

4. Вони допомагають родинам здобувати доступ до необхідних ресурсів та послуг, таких як медична допомога, освіта, терапія, правова консультація тощо;

5. Соціальні працівники співпрацюють з педагогами, психологами, лікарями та іншими спеціалістами для забезпечення комплексного підходу до розвитку та допомоги дітям з особливими потребами;

6. Вони допомагають дітям навчати навичкам самообслуговування, які сприяють їхній незалежності та самостійності.

7. Соціальні працівники сприяють соціальній інтеграції дітей з особливими потребами, допомагаючи їм вступати в контакт з ровесниками та оточенням;

Загалом, соціальні працівники у Інклюзивно-ресурсному центрі відіграють ключову роль у забезпеченні підтримки, розвитку та психосоціального благополуччя дітей з особливими потребами та їхніх сімей, сприяючи їхньому повноцінному включенню в суспільство [32].

Щодо Інклюзивно-ресурсного центру, то у ньому проводиться дуже велика і нелегка робота кваліфікованими фахівцями. Центр має власний сайт <https://oplatforma.com.ua/article/1393-pro-nklyuzivno-resursniy-tsentr#ancex0>, де можна знайти потрібну інформацію.

Наші побажання щодо удосконалення сайту: необхідно висвітлювати пророблену роботу, адже спеціалістами центру вона пророблюється. Також, необхідно фото звітами звітуватися про роботу, яка відбувається.

Отже, підводячи підсумок по даному параграфі можна стверджувати, що досить вагому і значну роль у даних центрах відіграють кваліфіковані

спеціалісти, які працюють з дітьми з обмеженими можливостями. Дана категорія дітей відноситься до вразливих груп населення, з якими інколи важко працювати. Для роботи у таких закладах спеціалісти мають бути кваліфікованими, добрими і чуйними.

ВИСНОВКИ

У дослідженні обґрунтовано теоретичні основи дослідження. Результати проведеної роботи засвідчили досягнення мети й розв'язання поставлених завдань, що дало можливість дійти до таких висновків:

1. Висвітлено поняття «інклюзивна освіта», її сутність, завдання та принципи.

Встановлено, що інклюзивне навчання (освіта) – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне навчання часто вважають альтернативою інтернатній системі, за якою діти з особливими освітніми потребами навчаються в спеціальних закладах освіти та змушені проживати в інтернатних відділеннях при них через їх територіальну розгалуженість.

Інклюзивна освіта в широкому розумінні передбачає створення рівних можливостей для всіх дітей з особливими освітніми потребами і забезпечення їх успіху в освітньому процесі та подальшому житті.

Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів – це головне завдання інклюзії.

Щодо статистики. Мережа спеціальних закладів загальної середньої освіти у порівнянні з попереднім роком зменшилась на 20 одиниць і у 2022/2023 н. р. становить 290 закладів (2021/2022 н. р. – 310 закладів) з контингентом 34029 учнів (у 2021/2022 н. р. – 36294 учнів), з них 2270 – діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування:

77 – навчально-реабілітаційних центрів (8255 учнів) для дітей зі складними порушеннями розвитку;

239 спеціальних закладів освіти, які мають пансіони (інтернатні відділення), де навчаються 27635 учнів, з них 2104 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 6090 учні приходять тільки на

навчання; 1358 дітей дошкільного віку, з них 34 – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування

Інклюзивна освіта – це неперервний процес, спрямований на створення освітнього середовища, яке базується на принципах толерантного ставлення, поваги до індивідуальних особливостей дитини та відсутності дискримінації.

Інклюзивна освіта має за мету надати можливість отримання освіти кожній дитині, незалежно від її особливих освітніх потреб. Вона дозволяє дітям з особливими освітніми потребами брати участь у загальному освітньому процесі, при цьому адаптується зміст освіти і умови навчання, що в результаті дає їм можливість стати повноправними членами суспільства.

2. Розкрито напрями діяльності Інклюзивно-ресурсних центрів в Україні.

З'ясовано, що Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це установа, яка створена з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі, у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних закладах, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти.

Напрями роботи Інклюзивно-ресурсних центрів:

1. Проводять комплексну оцінку з метою визначення особливих освітніх потреб дитини.

2. Розробляють рекомендації щодо освітньої програми для дитини з особливими освітніми потребами.

3. Надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.

4. Педагогічні працівники інклюзивно-ресурсних центрів беруть участь у роботі команд психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у школах і дитсадках.

5. Проводять моніторинг динаміки розвитку дитини не рідше, ніж двічі на рік.

6. Надають консультації та методичну допомогу вчителям і вихователям з питань організації інклюзивного навчання.

7. Консультують батьків або законних представників дітей з особливими освітніми потребами стосовно зарахування до закладів освіти.

8. Надають психологічну допомогу, проводять бесіди з батьками (законними представниками) дітей з особливими освітніми потребами).

Станом на травень 2023 року створено та працює 627 інклюзивно-ресурсних центрів. Інклюзивно-ресурсні центри є у всіх областях України, тож діти з особливими освітніми потребами та їхні батьки можуть отримати відповідні послуги за місцем проживання.

3. Описано специфіку роботи соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсних центрах.

Встановлено, що робота соціальних працівників у Інклюзивно-реабілітаційних центрах має ряд специфічних особливостей, які визначаються специфікою цієї установи і основним завданням є надання підтримки особам з інвалідністю та їхнім сім'ям. Ось деякі з цих особливостей:

1. Реабілітація та інклюзія. Соціальні працівники співпрацюють з клієнтами, допомагаючи їм розвивати навички і самостійність, необхідні для їхньої участі в суспільстві.

2. Індивідуальний підхід. Кожна особа з інвалідністю має унікальні потреби і можливості. Соціальні працівники створюють індивідуальні плани та програми підтримки, а також співпрацюють з іншими фахівцями для забезпечення належного підходу до кожного клієнта.

3. Психосоціальна підтримка. Соціальні працівники надають психологічну та емоційну підтримку клієнтам та їхнім сім'ям. Вони допомагають у подоланні стресу, тривоги та інших психологічних проблем.

4. Робота з сім'ями. Сім'ї осіб з інвалідністю також потребують підтримки. Соціальні працівники сприяють зміцненню сімейних відносин, надають консультації та ресурси для сімей.

5. Захист прав. Соціальні працівники виступають як захисники прав клієнтів, допомагаючи їм отримати доступ до доступних ресурсів, освіти, медичних послуг та інших соціальних пільг.

6. Співпраця з іншими фахівцями. У роботі з клієнтами у Інклюзивно-ресурсних центрах часто важлива співпраця з іншими фахівцями, такими як психологи, реабілітологи, лікарі, вчителі та інші спеціалісти.

7. Оцінка та моніторинг. Соціальні працівники проводять систематичну оцінку потреб і прогресу клієнтів, вносять зміни в плани підтримки, якщо це необхідно.

8. Робота з громадою. Соціальні працівники сприяють створенню відкритих та інклюзивних спільнот, популяризуючи ідеї інклюзії та реабілітації серед громадськості.

Робота соціальних працівників у Інклюзивно-реабілітаційних центрах важлива для підтримки осіб з інвалідністю та їхнього повноцінного включення в суспільство. Вона вимагає розуміння потреб і можливостей кожного клієнта та глибокого захоплення цією роботою.

4. Експериментально дослідити надання послуг соціальними працівниками на базі Інклюзивно-ресурсного центру Тальнівської міської ради, Черкаської області.

З'ясовано, що центр, був зареєстрований 31.08.2018 р., керівник центру – Вдовиченко Інна Володимирівна.

На обліку у центрі – майже 500 діток з усієї Тальнівщини (від найменших і до 16-18 років), 50-60 з них систематично приїжджають до центру на заняття. Після комплексної оцінки кожен з них має свій перелік спеціалістів та графік відвідування.

Щодо Інклюзивно-ресурсного центру, він розташований у приміщенні закладу загальної середньої освіти, у центрі працюють:

- директор;
- вчителі-логопеди;
- тифлопедагог;
- сурдопедагог;
- олігофренопедагог;
- практичні психологи;

- медичні сестри;
- соціальні працівники;
- обслуговувальний персонал <https://ircenter.gov.ua/irc/view/id/85754>

(Додаток В).

У центрі присутня приймальна кімната, де проводяться заняття з лікувальної фізкультури. Є кабінет для проведення спільних засідань педагогічних працівників центру. Центр містить кімнати для проведення групових психолого-педагогічних занять. Також, є спеціально обладнані (відповідно до вимог ДБН) туалетні кімнати для осіб з особливими потребами, наявний пандус та безперешкодний доступ осіб з особливими потребами.

Встановлено, що інформаційне наповнення сайту є змістовним, щоб володіти необхідною інформацією, з якою можна ознайомитися за посиланням <https://ircenter.gov.ua/irc/view/id/85754>. Щодо Інклюзивно-ресурсного центру, то у ньому проводиться дуже велика і нелегка робота кваліфікованими фахівцями.

Наші побажання щодо удосконалення сайту: необхідно висвітлювати пророблену роботу (фото звіт), адже спеціалістами центру вона проводиться систематично і якісно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баннікова Р. О., Бутов Р. С. Сучасні підходи до проблеми комплексної реабілітації слабоворих дітей шкільного віку. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2019. № 3. С. 47-51.
2. Білюк О. Г. Формування морально-ціннісних стосунків викладачів і студентів у навчально-виховному процесі: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Умань, 2019. 21 с.
3. Божко Я. О. Механізми модернізації державної політики у сфері зайнятості осіб з інвалідністю в Україні: дис. канд. наук з держ. управління: 25.00.02. Київ. 2020, 208 с. Режим доступу: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/16b2b10e-9a95-4212-42f11d3895fd.pdf>.
4. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. Рідна школа. Науково-педагогічний журнал. 2019. № 3. С. 10-14.
5. Бугайчук А. Інклюзивна освіта в Україні: крок за кроком. Директор школи. Шкільний світ : журнал. 2019. № 3. С. 4-13.
6. Буйняк М.Г., Миронова С.П., Плохотнюк Н.С. Професійна компетентність керівника як умова створення інклюзивного простору закладу. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори, 2018. Вип. 11. С. 233-241.
7. Бутенко, Н. В. Особливості корекції сімейних уявлень про дитячу інвалідність. Актуальні проблеми психології, 2019. 7(48). С. 35-44. <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v7/i48/6.pdf>.
8. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. Здоров'я та фізична культура. 2019. № 8. С. 1-6.
9. Виклики та загрози для інклюзивної освіти в Україні. URL: https://www.irf.ua/vikliki_ta_zagrozi_dlya_inklyuzivnoi_osviti_v_ukraini/.

10. Вознюк О. В. Нейропедагогіка – потужний ресурс освіти дорослих. Андрагогічний вісник. Житомир: Вид. ЖДУ ім. І.Франка, 2019. Вип. 10. 170 с. С. 19-27.

11. Вознюк О. Особливості професійної діяльності спеціалістів психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі: методичні рекомендації. Житомир: КЗ «ЖОППО» ЖОР, 2019. 68 с.

12. Гречко Л. М. Психологічний супровід дітей молодшого шкільного віку з вадами психофізичного розвитку в умовах інтегрованого навчання: автореф. дис. ... канд. психол. наук. К., 2019. 20 с.

13. Грива О. І. Толерантність освіти як передумова толерантного суспільства. Мультиверсум. Філософський альманах: зб. наук. пр. 2020. Вип. 66. С. 3-11.

14. Гупаловська В. А., Чоноба І. А. Толерантність як особистісна властивість. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2019. Вип.45(2). С.45- 54.

15. Данків А. Фізичний розвиток молодших школярів з вадами зору. Молода спортивна наука України. 2020. Вип. 9. Т. 2. С.143-145.

16. Добровіцька О. О. Виховний вплив інклюзивного середовища майбутнього фахівця соціальної сфери. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» 2020, №12. С. 54-57.

17. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навчально-методичний посібник / кол. упорядників: Патрикеева О.О., Софій Н.З., Луценко І.В., Василяшко І.П.; за заг. ред. В.І. Шинкаренко. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»». 2018. 96 с.

18. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб. / Пер. з англ. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2020. 190 с.

19. Інклюзивна освіта. Інтегроване навчання дітей з особливими потребами у ЗНЗ. Завуч. 2019. №19–20 (349-350). С. 43-57.

20. Інклюзивне навчання в школі: кроки до успішного початку у школі.
URL: <https://nus.org.ua/articles/inklyuzyvne-navchannya-ushkoli-kroky-do-uspishnogo-pochatku/>.
21. Інклюзивно-ресурсні центри. URL : <https://mon.gov.ua/ua>.
22. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство Україна», 2019. 300 с.
23. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами. Кроки до демократичної освіти. 2019. №1. С. 34.
24. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія / за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В.М., 2019. 400 с.
25. Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2019. № 9. С. 120–126.
26. Карамушка Л. М. Психологія управління: Навч. посіб. К.: Міленіум, 2020. 344 с.
27. Кашуба Л. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід. Завучу. Усе для роботи. 2019. № № 13-14.
28. Коврігіна Л. Формування готовності вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потре- бами в умовах інклюзивного навчання. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2020. № 11. С. 10-16.
29. Коврігіна Л. Формування готовності вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потре- бами в умовах інклюзивного навчання. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2020. № 11. С. 10-16.
30. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2020. 272 с.
31. Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. Інклюзивна школа: особливості організації та управління / за заг ред. Даниленко Л. І. Київ : «ФОП Парашин І. С.», 2020. 128 с.

32. Комунальна установа «Інклюзивно - ресурсний центр»Тальнівської міської ради. URL: https://ircenter.gov.ua/static-pages/methodical_recommendations.

33. Корнєщук В. В., Колодійчук Ю. В., Боделан М. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників : монографія / [Гол. ред. В. В. Корнєщук]. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2018. 296 с.

34. Кравченко І. А. Значення толерантності в особистісно-професійному розвитку майбутнього психолога. Вісник післядипломної освіти. 2020. №3. С. 324-331.

35. Мартинчук О. В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 430 с.

36. Матвєєва М. Організація психологічного супроводу дітей з психофізичними вадами в умовах інклюзивного навчання. Інклюзивна освіта: теорія та практика: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2019. С. 39-52.

37. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

38. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. 164 с.

39. Миронова С. П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 9, у 2 т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2019. Т.2. С.125-134.

40. Миронова С. П., Валько Т. І. Тренінг «Я в системі суспільних стереотипів» як метод формування позитивного соціального середовища в

інклюзивному класі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2019. Вип. 35. С. 53-57.

41. Миронова С. П.. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон. 2020. 176 с.

42. Моїсєєвко К. Соціально-психологічний супровід інклюзивної освіти. Соціальний педагог. 2019. № 11. С. 62-64.

43. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ, 2019. 150 с.

44. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Рівне, 2016. 141 с.

45. Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05.2018 №447 «Про затвердження Примірного переліку оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсних центрів».

46. Напрями діяльності інклюзивно-ресурсних центрів на етапі реформування освітньої системи України. URL : <https://vseosvita.ua/library/embed/0100cxwd-e89c.docx.html>.

47. Нечипоренко В. В., Ястребова В. Я. Розвиток професійної готовності менеджерів освіти до системної організації інклюзивного навчання у Новій українській школі. Науковий журнал Хортицької національної академії. 2019. №1 (1). С. 104-121.

48. Орлова М. М. Позитивний психологічний клімат у інклюзивному освітньому середовищі як умова збереження психічного здоров'я дітей. Вісник. Серія: Педагогічні науки. № 6 (162). 2020. С.117-122.

49. Освіта дітей з порушеннями слуху: сучасні тенденції та технології : навч.-метод. посіб. / О.М. Таранченко, С.В. Литовченко, О.Ф. Федоренко, В.В. Жук, В.В. Литвинова, В.М. Шевченко. К. : Вид ФОП Симоненко О.І., 2019. 250 с.

50. Островська К. О. Аутизм: Проблеми психологічної допомоги. Навчальний посібник. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка. 2020. 110 с.
51. Пахомова Н. Г., Губарь О. Г. Особливості надання корекційно-розвиткових послуг підліткам із дизартрією в умовах логопедичного Кабінету. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/603/566.pdf/>.
52. Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>.
53. Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 617. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP180617.html.
54. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: «ТОВ Агенство «Україна». 2019. 300 с.
55. Скрипник Т. В. Стратегії класного менеджменту для інклюзивного середовища. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 9, у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2019. Т.2. С. 215-223.
56. Софій Н. Інклюзивні ресурсні центри: канадський досвід та українські реалії. Особлива дитина: навчання і виховання. 2018. № 1. С. 34–40.
57. Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку: колективна монографія у 2 частинах. Частина 1. Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні./ за ред. С.П. Миронової, Л. Б. Платаш. Чернівці: «Технодрук», 2021. 352 с.
58. Статистичні дані. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>.
59. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти: монографія / наук. ред. М.Є Чайковський. Київ: Університет «Україна». 2019. 460 с.
60. Ткач Х. Обстеження мовленнєвого розвитку у дітей з аутизмом та тяжкими порушеннями мовлення на основі поведінкового підходу :

практичний посібник. Дрогобич, 2020. 160 с.

61. Ткачук О. Діти з особливими освітніми потребами: діагностика і шляхи розвитку. Завуч. 2018. № 16. С. 8-12.

62. Тодорцева Ю. В. Педагогіка толерантності: методичні рекомендації. Одеса: СВД Черкасов М. П., 2019. 90 с.

63. Ціннісне ставлення до людини: виховна модель толерантних взаємовідносин учасників навчально-виховного процесу. Рідна школа. 2019. № 3. С. 47-52.

64. Чайко В. Ще раз про інклюзію. Думки та спостереження фахівців-практиків. Дефектолог. 2019. № 4. С. 4-8.

65. Шевцов А. Г. Особистісно орієнтоване навчання як основа освіти людей з особливими потребами. Актуальні проблеми виховання та навчання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. К.: Ун-т «Україна», 2019. Вип. 1(3). С. 35-39.

66. Шевченко С. М. Аналіз положення про інклюзивно-ресурсний центр для дітей особливими потребами.

URL : <https://lib.iitta.gov.ua/730255/1/SCIENCE-INNOVATIONS-AND-EDUCATION-PROBLEMS-AND-PROSPECTS-6-8.04.22-312-317.pdf>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Функції інклюзивної освіти

Сутність	Характеристика
Правова	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення права дітей з ООП на здобуття освіти в умовах звичайних закладів освіти за місцем проживання дитини; • попередження і боротьба з виключенням в освіті; • виявлення й усунення чинників, що перешкоджають реалізації права дитини з ООП на освіту на умовах рівності і доступності
Соціалізації	<ul style="list-style-type: none"> • засвоєння дітьми з ООП широкого кола цінностей, соціальних ролей і очікувань, на основі яких складається повсякденне життя людей, а також цінностей, що пропагуються закладом освіти; • формування людської особисті на основі засвоєння дітьми з ООП знань, навичок, цінностей культурної спадщини, накопичених соціумом; • включення дітей з ООП у соціокультурний простір класу, школи, громади, держави
Виховна	<ul style="list-style-type: none"> • формування позитивного і толерантного ставлення суспільства до осіб з ООП як до рівних, створення соціокультурного середовища; • формування у дітей з ООП почуття поваги і власної гідності, усвідомлення, що вони є повноцінними членами суспільства
Освітня	<ul style="list-style-type: none"> • засвоєння дітьми з ООП системи знань, умінь і навичок, необхідних для розвитку потенціалу та подальшої успішної інтеграції у суспільство
Економічна	<ul style="list-style-type: none"> • підготовка осіб з ООП до трудової діяльності, розвиток і використання їхнього потенціалу на ринку праці; • зменшення кількості громадян, що перебувають на соціальному забезпеченні у держави.

Додаток Б

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА

від 29 квітня 2022 р. № 493 м. Київ

Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр

Кабінет Міністрів України постановляє:

Внести до Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017р. № 545 (Офіційний вісник України, 2017 р., № 61, ст. 1859; 2018 р., № 68, ст. 2284; 2020 р., № 87, ст. 2801; 2021 р., № 60, ст. 3786), зміни, що додаються.

Зміни, що вносяться до Положення про інклюзивно-ресурсний центр

1. Абзац шостий пункту 1¹ після слів “спрямованих на подолання їх освітніх труднощів” доповнити словами “, у тому числі тих, що виникли внаслідок психологічної травми”.

2. У пункті 8:

1) підпункт 8 викласти в такій редакції:

“8) визначення категорії (типу) особливих освітніх потреб (труднощів), ступеня їх прояву та рівня підтримки особи з особливими освітніми потребами в закладі освіти;”.

2) доповнити пункт абзацами такого змісту:

“У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) додатковими завданнями інклюзивно-ресурсного центру є:

проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами, які вимушені змінити своє місце проживання (перебування) та:

- зараховані в інклюзивні класи (групи) закладів освіти і не отримують додаткових психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг за місцем навчання;

- здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання, але не отримують корекційно-розвиткових або психолого-педагогічних послуг за місцем навчання внаслідок особливостей психофізичного розвитку;

надання інформації батькам (іншим законним представникам) особи з особливими освітніми потребами, які переїхали на тимчасове місце проживання в межах України, про заклади освіти, в яких можна продовжити здобуття освіти та можливість отримання психологічної, соціальної та іншої допомоги.”.

3. Абзац четвертий пункту 10 після слів “медичних працівників” доповнити словами “, клінічних психологів, психотерапевтів, ерготерапевтів, фізичних терапевтів”.

4. У пункті 11:

1) в абзаці другому слова “або інших законних представників особи з особливими освітніми потребами, особи з особливими освітніми потребами” замінити словами “або інших законних представників особи з особливими освітніми потребами, особи, яка подала заяву відповідно до частини четвертої статті 4 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”,”;

2) доповнити пункт після абзацу сьомого новим абзацом такого змісту:

“У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) можуть надаватися копії документів, що посвідчують особу дитини, особу батьків (інших законних представників) дитини, повнолітньої особи, свідоцтва про народження дитини або пред’являтися документи з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія).”.

У зв'язку з цим абзац восьмий вважати абзацом дев'ятим.

5. Пункт 12 доповнити абзацом такого змісту:

“У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) для дітей, які переїхали на тимчасове місце проживання, комплексна оцінка проводиться протягом тижня з моменту подання звернення (заяви).”.

6. Абзац третій пункту 13 після слова “малюнки” доповнити словами “, інші результати навчання, виховання та розвитку особи”.

7. В абзаці третьому пункту 15:

1) перше речення після слів “про особливості навчання особи в закладі освіти” доповнити словами “та/або за місцем її проживання (перебування), в тому числі тимчасового у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду)”;

2) друге речення після слів “виїжджають на місце навчання особи з особливими освітніми потребами” доповнити словами “та/або місця проживання (перебування), в тому числі тимчасового місця проживання (перебування) у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду).”.

8. Пункт 16 після слова “фізичний” доповнити словом “, психологічний”.

9. Пункт 19 викласти в такій редакції:

“19. Метою проведення оцінки фізичного розвитку особи є визначення рівня її загального розвитку, відповідності віковим нормам, розвитку дрібної моторики, способу пересування тощо, а також його впливу на фізичну та рухливу активність особи, її освітню діяльність. За результатами оцінки визначаються потреби і надаються рекомендації, у тому числі щодо облаштування освітнього середовища (простору), адаптації/модифікації навчальних програм.”.

10. Пункти 20-23 викласти в такій редакції:

“20. Оцінка мовленнєвого розвитку особи проводиться з метою визначення рівня розвитку та використання вербальної/невербальної мови, наявності

мовленнєвого порушення та його структури, а також його впливу на опанування навчальних програм, розвиток комунікативних навичок тощо. За результатами оцінки визначаються потреби і надаються рекомендації, у тому числі щодо адаптації/модифікації навчальних програм, застосування корекційно-розвиткового складника в освітніх програмах.

21. Оцінка когнітивної сфери особи проводиться з метою визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів, як сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага, а також їх впливу на освітню діяльність. За результатами оцінки визначаються потреби і надаються рекомендації, у тому числі щодо адаптації/модифікації навчальних програм, застосування корекційно-розвиткового складника в освітніх програмах.

22. Оцінка емоційно-вольової сфери особи проводиться з метою виявлення її здатності до вольового зусилля, схильностей до проявів девіантної поведінки та її причин, психологічного стану особи, а також їх впливу на освітню діяльність. За результатами оцінки визначаються потреби і надаються рекомендації, у тому числі для фахівців, що надають корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги, для практичного психолога та соціального педагога закладу освіти.

23. Оцінка освітньої діяльності проводиться за всіма напрямками з урахуванням критеріїв формування вмій та навичок, впливу встановлених особливих освітніх потреб на рівень сформованості знань, умій, навичок відповідно до вікових особливостей особи, у тому числі оцінка умій, навичок, інтересів, важливих для вибору професії (для осіб з особливими освітніми потребами, які здобуватимуть професійну (професійно-технічну), фахову передвищу, вищу освіту).”.

11. Пункт 26 доповнити абзацом такого змісту:

“надаються рекомендації щодо надання підтримки в освітньому процесі для дітей, які зазнали психологічної травми.”.

12. У пункті 28 слово “умовами” замінити словами “, необхідністю створення умов для”.

13. Пункт 29 доповнити абзацом такого змісту:

“У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) комплексна оцінка з підготовкою відповідного висновку проводиться протягом п'яти робочих днів.”.

14. Пункт 30 доповнити абзацом такого змісту:

“Також висновок про комплексну оцінку може надаватися особі, якою подано заяву відповідно до частини четвертої статті 4 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.”.”.

15. Пункт 32 викласти в такій редакції:

“32. У разі встановлення фахівцями інклюзивно-ресурсного центру наявності в особи особливих освітніх потреб висновок про комплексну оцінку є підставою для:

забезпечення інклюзивного навчання (утворення інклюзивної групи чи класу), складення для неї індивідуальної програми розвитку та надання їй психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг згідно з визначеним рівнем підтримки відповідно до додатка 1 до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 51, ст. 1735; 2021 р., № 62, ст. 3908), та додатка 1 до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 76, ст. 4774);

зарахування особи з особливими освітніми потребами до закладів спеціальної освіти (з урахуванням особливостей розвитку особи відповідно до профілю (напрямку) спеціальної школи або навчально-реабілітаційного центру);

зарахування до спеціальних груп чи класів (з урахуванням особливостей розвитку особи);

складення індивідуальної програми розвитку для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту за формою педагогічного патронажу.”.

16. У пункті 34:

1) абзац другий після слів “переходу особи з особливими освітніми потребами з дошкільного закладу освіти в заклад загальної середньої освіти;” доповнити словами “переходу особи з особливими освітніми потребами між рівнями освіти;”;

2) доповнити пункт після абзацу третього новими абзацами такого змісту: “ініціативи батьків (інших законних представників) особи з особливими освітніми потребами;

ініціативи особи, що подавала заяву відповідно до частини четвертої статті 4 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” з метою проведення моніторингу розвитку особи, але не частіше ніж раз на рік;

рекомендації команди психолого-педагогічного супроводу особи з особливими освітніми потребами закладу освіти або фахівців інклюзивно-ресурсних центрів з метою проведення моніторингу розвитку особи (за згодою батьків);”.

У зв’язку з цим абзаци четвертий і п’ятий вважати відповідно абзацами сьомим і восьмим.

17. Пункт 35 після слів “органів управління освітою для” доповнити словом “організації”.

18. Абзац другий пункту 37 після слів “категорію (категорії) (тип (типи) її особливих освітніх потреб (труднощів)” доповнити словами і цифрами “та інформацію щодо ступеня їх прояву; рівень підтримки для організації інклюзивного навчання (відповідно до додатка 1 до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 51, ст. 1735; 2021 р., № 62, ст. 3908),

та додатка 1 до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 76, ст. 4774).”.

19. Абзац п'ятий пункту 38 після слів “особою з особливими освітніми потребами вдома” доповнити словами і цифрою “, особу, що подавала заяву відповідно до частини четвертої статті 4 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб””.

20. Пункт 39 доповнити абзацом такого змісту:

“запобігання посиленню психологічної травми.”.

21. Абзац перший пункту 40 після слів “Тривалість робочого тижня педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру” доповнити словами “, в тому числі його керівника,”.

22. Пункт 44 викласти в такій редакції:

“44. На посади педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру призначаються особи, які є громадянами України, вільно володіють державною мовою, мають вищу педагогічну (психологічну) освіту ступеня магістра (спеціаліста) за спеціальностями “Спеціальна освіта” (для осіб, які здобували вищу освіту до набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” (Офіційний вісник України, 2015 р., № 38, ст. 1147), за спеціальностями “Дефектологія”, “Корекційна освіта” (за нозологіями) або “Психологія” (“Практична психологія”), стаж педагогічної та/або науково-педагогічної роботи не менш як два роки, у порядку, встановленому трудовим законодавством.”.

23. Підпункти 4 і 5 пункту 56 виключити.

24. У підпункті 1 пункту 58 слова “та педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру” виключити.

25. У додатках до Положення:

1) у додатку 4 у графі “Загальна характеристика вірогідності прояву” у позиції “Соціоадаптаційні/(особистісні, середовищні труднощі) соціокультурні (зокрема, взаємодія з представниками осередків окремих культур, отримання інформації засобами жестової мови тощо)” після слів “форм соціальної взаємодії” доповнити словами “; проявах наслідків психологічної травми”;

2) у додатку 5:

пункт 5 викласти в такій редакції:

“5. Напрями оцінки

Оцінка фізичного стану

Компетенція (знання, здібності, уміння, навички)	Потреби	Рекомендації
--	---------	--------------

Оцінка мовленнєвого стану

Компетенція (знання, здібності, уміння, навички)	Потреби	Рекомендації
--	---------	--------------

Оцінка когнітивної сфери

Компетенція (знання, здібності, уміння, навички)	Потреби	Рекомендації
--	---------	--------------

Оцінка емоційно-вольової сфери

Компетенція (знання, здібності, уміння, навички)	Потреби	Рекомендації
--	---------	--------------

Потреби в адаптації, модифікації програм навчальних предметів, допоміжних засобів для навчання та в розумному пристосуванні (у разі потреби)

Назва	Потреби	Назва
Адаптація		Адаптація
Модифікація		Модифікація
Допоміжні засоби для навчання		Допоміжні засоби для навчання
Розумне пристосування		Розумне пристосування
Інше”;		

пункт 8 викласти в такій редакції:

“8. Рекомендації

Рекомендації	Заходи	Період проведення	Відповідальний за проведення
Рекомендації для асистента вчителя (вихователя)			
Рекомендації для вчителів (вихователів/викладачів)			
Рекомендації для практичного психолога			
Рекомендації для вчителя-логопеда			
Рекомендації для вчителя-реабілітолога			
Рекомендації для асистента вчителя (вихователя)			
Рекомендації для батьків або законних представників:			
потреба в асистенті учня, супроводі під час інклюзивного навчання			
консультація лікаря			
консультація фахівця із соціальної роботи/соціального працівника			
інше			
Рекомендації щодо створення безбар’єрного середовища в закладі освіти			”;
3) пункт 7 <u>додатка 6</u> викласти в такій редакції:			
“7. Потребує продовження тривалості здобуття освіти на _____ рівні освіти на один навчальний рік:			
ТАК			
НІ.”.			

Додаток В

Інклюзивно-ресурсний центр Тальнівської міської ради

Головна Батькам ▾ Фахівцям ▾ Документи ▾

Зареєструватися

Увійти до кабінету

Головна | Комунальна установа «Інклюзивно -ресурсний центр» Тальнівської міської ради

Комунальна установа «Інклюзивно - ресурсний центр» Тальнівської міської ради

Інформація

Приміщення

№ у системі:	85754
Повна назва:	Комунальна установа «Інклюзивно - ресурсний центр» Тальнівської міської ради
Скорочена:	Комунальна установа «Інклюзивно -ресурсний центр» Тальнівської міської ради
ЄДРПОУ:	42473542
Форма власності:	комунальна
Тип:	ОТГ
Підпорядкування:	Тальнівська міська рада, відділ освіти Тальнівської міської ради
Індекс:	20401
Поштова адреса:	20401, Черкаська область, Тальнівський район, м.Тальне, Соборна, 122,а
Телефони:	0985445187
E-mail:	Показати email
Сайт(и):	
Директор:	Вдовиченко Інна Володимирівна
Бюджетування (засновник):	()
Звіт 1-ІРЦ:	Дата останньої зміни: 20.02.2023 14:31:34

Зареєструватися Звернутися за консультацією

<https://ircenter.gov.ua/irc/view/id/85754>